

ภัยพิบัติ กฎหมาย และนโยบาย สิ่งที่เกิดทำให้เกิดคนจนข้ามรุ่น ในกลุ่มสตรีประมงขนาดเล็กปัตตานี

Disaster Laws and Policies, Suppressing Intergenerational
Transmission of Women in Small-Scale Fishing in Patani

อลิสา หะสาเมาะ*
Alisa Hasamoh**

บทความนี้

Received

1 พฤษภาคม 2566

Revised

29 พฤษภาคม 2566

Accepted

5 กรกฎาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะคนจนข้ามรุ่นของผู้หญิงชาวประมงขนาดเล็กในบริบทสถานการณ์ภัยพิบัติ โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้หญิงในพื้นที่หมู่ 1 ตำบลบางตาหลวง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานีจำนวน 10 คน ใช้วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์แนววงศาวินิจฉัย (genealogy) เรื่องเล่า (story telling) การจัดทำเส้นประวัติศาสตร์ชีวิต และพหุภาษาครอบครัวของครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น เครื่องมือวิจัย คือ การศึกษาเอกสารด้านนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติว่าด้วยความยากจน แบบสอบถามกิ่งโครงสร้างและแบบเจาะลึก การสังเกต วิเคราะห์โดยใช้หลักการนำข้อมูลพิจารณาสร้างประเด็นหลักแล้วมาวิเคราะห์รวมกัน ข้อถกเถียงหลักของบทความวิจัยนี้ คือ แม้ภัยพิบัติจะเป็น “เหตุการณ์” ที่ทำให้ชาวบ้านประสบกับความยากลำบากในการดำรงชีวิต ในบางกรณีกลายเป็นเงื่อนไขไปสู่ความยากจนข้ามรุ่นของผู้หญิงในหมู่บ้านแห่งนี้ ภัยพิบัติในงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้ศึกษาประเภทกับชุมชนเท่านั้น แต่ยังมี “ภัยพิบัติเชิงโครงสร้าง” คือ ผลของกระแทกของภัยพิบัติต่อชีวิตของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับพลเมือง ผ่านในรูปแบบของกฎหมายป่าชายเลนและกฎหมายประมงที่สร้างข้อจำกัดและกดทับชุมชน โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับชาวบ้านกับการแย่งชิงทรัพยากรประมง และการปฏิบัติต่อพลเมืองมลายูมุสลิมในพื้นที่ ต่อผู้หญิงกลุ่มที่ศึกษา ทำให้เหตุการณ์ภัยพิบัติ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (ดร.)

** Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus. (Ph.D.)

กลายเป็นภัยพิบัติถาวร การสร้างกรอบคิดในการวิจัยมาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความยากจนข้ามรุ่นกับภัยพิบัติ เนื่องด้วยชุมชนประมงแห่งนี้มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับทะเลและชายฝั่ง ชาวบ้านมีประสบการณ์ภัยพิบัติจากการกัดเซาะชายฝั่งมาตลอด 70 ปี จนต้องถอยร่นเข้ามาลี้ภัยในชายฝั่งป่าชายเลน แต่ภายหลังเมื่อบ้านใหม่ถูกประกาศให้เป็นเขตป่าสงวน ส่งผลให้ชาวประมงขาดโอกาสทางสังคมเนื่องจากไม่สามารถนำบ้านและที่ดินไปจำหน่ายหรือจำนอง หรือต่อยอดทางธุรกิจในรูปแบบอื่นได้ กรณีศึกษาทั้งหมดต้องทำงานหนักตั้งแต่เด็ก เมื่อผู้หญิงเข้าสู่ช่วงต้นของวัยชราจึงประสบกับปัญหาสุขภาพ ได้แก่ กระดูกสันหลังทับเส้นประสาท ลูกก็มีการศึกษาน้อยเช่นเดียวกับรุ่นพ่อแม่และแม่ ทำให้รุ่นลูกขาดโอกาสในการทำงาน ขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะทางอาชีพ แต่ลูกต้องดูแลแม่ที่ป่วยและเริ่มเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ เนื่องจากระบบการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานเข้าไม่ถึง กลายเป็นวัฏจักรความยากจนข้ามรุ่นซ้ำซากที่ยากจะหลุดพ้น

คำสำคัญ: สตรี, ความจน, ประมงพื้นบ้าน, ภัยพิบัติ, ความยากจนข้ามรุ่น

Abstract

This research article aims to study poverty's intergenerational transmission (IGT) on women in small-scale fishermen in disaster situations in Moo. 1 Tamboon Bangtawa, Ampour Nong Chik, Pattani Province. There was a group of 10 informants. This qualitative research used the historical method of genealogy, narrative (storytelling), life history lines and family plants of poor households across generations. The research tools are the study of policies and national economic social development plans on poverty, semi-structured and in-depth questionnaires, observations, and analysis using data consideration principles to create the main points and analyse them together. This research paper has the main argument that although the disaster is an "event" that causes the villagers to experience difficulties in their lives. It becomes a condition that leads to poverty across generations of women in this village. In this research, "Structural disaster" is not just an event. It relates to the structure and power of relations between the state and its citizens. It can pass laws and actions to Malay Muslim citizens in the area, particularly villagers in small fishing groups in the village. These are causing a catastrophic event, and it becomes a permanent disaster. Moreover, there are mangrove and fishery laws that limit and oppress communities. The structure of relations between capital and villagers was in a battle for fishery resources. The researcher conceptualized the research framework from literature reviews on cross-generational poverty and disasters. The fisherman's community

has a way of life-related to the sea and the coast. Also, villagers have experienced coastal erosion disasters for the past 70 years until they had to retreat deep into the mangrove forest coast. Later, when the new house was declared a reserved forest area. As a result, the fishermen lacked social opportunities because they could not pledge or mortgage their homes and land or expand their business in other ways. Since childhood, all case studies have been hard work. When women enter the early stages of old age, they encounter health problems such as spinal nerve compression. Children have little education like their father and mother generation. They are causing the generation of children to lack opportunities to work and develop professional skills. However, the child has to take care of the mother, who is sick and starts to enter the elderly age because the primary health care system is inaccessible. Therefore, it has become a recurring cycle of poverty across generations that is difficult to escape.

Keywords: Women, Poverty, Traditional fishing, Disaster, Intergenerational transmission (IGT)

บทนำ

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้กรณีศึกษา ผู้หญิงในพื้นที่ภัยพิบัติ ในหมู่ 1 บางตาบ จังหวัดปัตตานี เพื่อเป็นตัวอย่างเชิงรูปธรรมสำหรับการทำความเข้าใจคนจนข้ามรุ่นที่เป็นผลมาจากภัยพิบัติและการพัฒนา ส่วนคำว่า “คนจนข้ามรุ่น” เป็นคำใหม่ที่อยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ซึ่งมาจากการค้นพบว่า ช่องว่างในการแก้ปัญหาความยากจนในอดีตและตัวชี้วัดด้วยสัดส่วนและจำนวนแบบเดิมไม่สามารถทำให้เข้าใจและสามารถแก้ปัญหาความยากจนและคนจนได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ผู้หญิงยังมีความเสี่ยงจากภัยพิบัติที่มีเงื่อนไขมาจากสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้ผู้หญิง เด็กชายและเด็กหญิง กลายเป็นกลุ่มเปราะบางและกลุ่มเสี่ยงจากการเสียชีวิตในสถานการณ์ภัยพิบัติ (World Health Organization, 2002, online) ผลกระทบจากภัยพิบัติในที่นี้คือ การกัดเซาะชายฝั่งที่ชุมชนแห่งนี้ต้องเผชิญมาเป็นเวลา 70 ปี และต้องถอยร่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่ชายฝั่ง จนกลายเป็นผู้บุกรุกป่าสงวน เพราะถิ่นฐานใหม่ถูกประกาศให้เป็นป่าสงวน ชุมชนแห่งนี้มีประสบการณ์ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ได้แก่ คลื่นพายุซัดฝั่ง เมื่อปี พ.ศ. 2553 พายุปาปิก พ.ศ. 2562 และยังมีภัยพิบัติที่มาเป็นประจำทุกปี ได้แก่ อุทกภัย ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมยังมีบทบาทสำคัญ ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเสี่ยงจากภัยพิบัติ ที่มีต่อคนกลุ่มเปราะบาง เช่นการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ ได้แก่ การตัดไม้ทำลายป่า การทำลายสิ่งกีดขวางทางธรรมชาติ (Bagley et al., 2014; Epule, et al. 2014; Ibarrarán et al. 2009; Roberts & Parks, 2007 as cited in Austin & McKinney, 2016, pp. 355-380)

จากระบบฐานข้อมูลสถานการณ์ความยากจนในจังหวัดปัตตานี หรือ ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and

Analytics Plat form -TPMAP) พ.ศ. 2565 พบว่า จังหวัดปัตตานีมีความยากจนมากที่สุดในประเทศไทย และอำเภอหนองจิกอยู่ในอันดับที่ 4 ของจังหวัดปัตตานี (อันดับ 1,2,3 คือ ยะลา ปะเหลาะ และคลองตันหยงตามลำดับ) อำเภอนี้มีคนจนจำนวน 3,908 คน จากประชากรสำรวจ 51,642 คน โดยตำบลบางตาบ อยู่ในอันดับที่ 4 ของอำเภอหนองจิก มีจำนวนคนจน 291 คน คิดเป็น 11.25% (Thai People Map and Analytics Platform, 2565, online) หมู่บ้านบางตาบ ม.1 แห่งนี้อยู่จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีความยากจนรุนแรงและเรื้อรัง ตลอดระยะเวลายาวนาน 10 ปี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม, 2561, ออนไลน์) พื้นที่แห่งนี้ยังอยู่ในบริบทของสถานการณ์ความไม่สงบตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ (Bradley, 2015, pp. 1-19) จวบจนเหตุการณ์ปล้นปืนเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 (ชาการิยา ปิณยุชูฟ, 2560, น. 25) ซึ่งถูกวิเคราะห์ว่า มีสาเหตุมาจากความยากจนที่สะสมต่อเนื่อง ความแตกต่างทางด้านความเชื่อ วัฒนธรรม ศาสนา จากชนกลุ่มใหญ่ หากแต่ความเข้าใจดังกล่าวไม่ได้มีมิติเรื่อง “ความเหลื่อมล้ำ” หรือ “ถูกทำให้ยากจน” จากโครงสร้างทางสังคม และประวัติศาสตร์ที่ถูกกดทับจากประวัติศาสตร์กระแสหลักที่มาจากกรุงเทพ รวมทั้งการพัฒนาแบบรวมศูนย์อำนาจมาเนิ่นนานเช่นกัน

การวิเคราะห์ปัญหาจึงจะพิจารณา บริบทสถานการณ์ภัยพิบัติในชุมชนประมงพื้นบ้านชายแดนใต้ เครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย รวมทั้งลักษณะความซับซ้อนที่ก่อร่างสร้างชีวิตของคนจนข้ามรุ่นและครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นในพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้ธนาคารโลกและรายงานวิจัยหลายชิ้นได้ข้อสรุปไปในทิศทางเดียวกันว่า ภัยพิบัติมักจะส่งผลกระทบต่อคนจนมากที่สุด ทั้งยังทำให้ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศในสังคมจากเดิม

ที่มีอยู่แล้วกลับมีมากขึ้น โดยวัดจากอัตราการเสียชีวิตของสตรีจากภัยพิบัติมีแนวโน้มสูงขึ้นเมื่อเทียบกับผู้ชายในประเทศที่ผู้หญิงมีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำกว่า (The World Bank, 2021, online; Fothergill & Peek, 2004, pp. 130-146; Demetriades, & Esplen, 2010, pp. 133-143) ในทางสถิติยังพบว่า ผู้หญิงและเด็กชายและเด็กหญิงมีโอกาสเสียชีวิตมากกว่าผู้ชาย 14 เท่า (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction, n.d., online) นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการชื่อ Austin, K. F., & McKinney, L. A. (2016, pp. 355-380) เขียนเกี่ยวกับ Disaster Devastation in Poor Nations: The Direct and Indirect Effects of Gender Equality, Ecological Losses, and Development ศึกษาผลกระทบของภัยพิบัติ ใน 85 ประเทศทั่วโลก พบประเด็นสำคัญว่า ภัยพิบัติ สัมพันธ์กับประเด็นเศรษฐกิจ การเมือง ระบบนิเวศ สุขภาพ และความเชื่อมโยงกับปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อประชากรที่เป็นกลุ่มเปราะบาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพศหญิง อันเนื่องมาจากความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ และผลของการพัฒนาที่เหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะประเทศที่มีการพัฒนาน้อยกว่าที่อื่น จากแนวคิดของ Austin, K. F., & McKinney, L. A. ในบทความชิ้นนี้ จึงมุ่งเน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภัยพิบัติ ความยากจนข้ามรุ่น ที่มีอยู่ในพื้นที่ หมู่ 1 บางตาว่า อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี โดยเฉพาะกลุ่มสตรี เพราะหมู่บ้านแห่งนี้ นอกจากจะต้องเผชิญกับ ปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติและภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานานแล้ว ชุมชนแห่งนี้ยังต้องเผชิญกับภัยพิบัติเชิงโครงสร้าง อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม ประกอบร่างสร้างให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะความยากจนข้ามรุ่น ตลอดกาลจนยากที่จะหลุดพ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

นอกจากการศึกษาเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย ความยากจน การพัฒนา และภัยพิบัติแล้ว ระเบียบวิธีวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาภัยพิบัติ จะต้องถูกออกแบบใหม่ให้เหมาะสมกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ สังคม และภัยพิบัติ นักสังคมวิทยาภัยพิบัติมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ระเบียบวิธีวิจัยจะต้องเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งและรับรู้ได้ถึงความซับซ้อนระหว่างผู้หญิง ความยากจน และภัยพิบัติ เนื่องจากภัยพิบัติมีลักษณะสำคัญ คือ คาดการณ์ไม่ได้ มีพลวัต อ่อนไหว มีความสามารถทำให้สังคมหยุดชะงัก (Drabek, 1970, pp. 331-343; Stallings, 2003, pp. 21-44) เครื่องมือวิจัยที่ใช้จึงได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ตัวต่อตัว การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ที่เหมาะสมกับการศึกษาผู้หญิงในสถานการณ์ภัยพิบัติ (Dickson-Swift, James, Kippen, & Liamputtong, 2007, pp. 327-353; Enarson, Fothergill & Peek, 2007, pp. 130-146) โดยเฉพาะการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย และความเปราะบาง (Enarson & Phillips, 2008, pp. 41-74) ในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงจากผู้ให้ข้อมูลคือ ผู้หญิงจำนวน 10 คน ที่พบความยากจนข้ามรุ่นในพื้นที่ศึกษา คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามนิยามของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติข้างต้น คือ 1) ไม่มีเงินออม 2) การศึกษาต่ำกว่าภาคบังคับ 9 ปี 3) มีอัตราการพึ่งพิงสูง 4) มีสามีและหัวหน้าครอบครัวประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านหรือรับจ้างทั่วไป

จากวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะคนจนข้ามรุ่นของผู้หญิงชาวประมงขนาดเล็กในบริบทสถานการณ์ภัยพิบัติแบ่งการวิเคราะห์ ในประเด็นสำคัญ ดังนี้ ภาววิทยาความยากจนข้ามรุ่นในบริบทสถานการณ์ภัยพิบัติโดยอธิบายคนยากจนข้ามรุ่น ความสัมพันธ์ระหว่าง

ผู้หญิงกับภัยพิบัติ ภัยพิบัติเชิงโครงสร้างกับความยากจนข้ามรุ่น พัฒนามาจากกรอบแนวคิดสำคัญ 3 แนวคือ 1) แนวคิดภัยพิบัติกับการพัฒนาที่ยั่งยืนกับความยากจนข้ามรุ่น 2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการจัดการภัยพิบัติ 3) ประวัติศาสตร์ปาตานี ผู้หญิง และความยากจนข้ามรุ่นในพื้นที่ภัยพิบัติ นอกจากนี้ยังศึกษาความสัมพันธ์ของนโยบายและกฎหมายของรัฐต่อกลุ่มคนยากจนข้ามรุ่นในพื้นที่ภัยพิบัติ ได้แก่ นโยบายแก้ปัญหาความยากจน นโยบายการจัดการพื้นที่ทะเลและชายฝั่ง นโยบายการจัดการภัยพิบัติ กฎหมายที่ส่งผลให้เกิดความยากจนข้ามรุ่น เช่น กฎหมายป่าสงวน กฎหมายบ้านมั่นคง กฎหมายประมง กฎหมายด้านภัยพิบัติ กฎหมายด้านสาธารณสุข กฎอัยการศึก และกฎหมายความมั่นคง ในบริบทของชุมชนบางตาวา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ที่เป็นเงื่อนไขทำให้เกิดคนจนข้ามรุ่น

ทวิความยากจนข้ามรุ่น ในบริบทสถานการณ์ภัยพิบัติ

นิยามคนยากจนข้ามรุ่น

คำว่า “คนจนข้ามรุ่น” ปรากฏอยู่ใน (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564, ออนไลน์) มีนัยยะสำคัญสำหรับทิศทางการพัฒนาประเทศของไทยในอนาคต เนื่องจากเห็นช่องว่างของการพัฒนาที่ผ่านมา และเริ่มตระหนักว่าความยากจนไม่ควรดูจากสัดส่วนคนจนในเชิงสถิติและตัวเลขเพียงอย่างเดียว เนื้อหาของร่างแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ได้วิเคราะห์นโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนในอดีตของประเทศไทย พบว่ามีช่องว่างในการแก้ปัญหาความยากจน และกลับมาทบทวนว่า ตัวชี้วัดความยากจนที่ใช้ ด้วยการวัดด้วยสัดส่วนและจำนวนแบบเดิมนั้น อาจไม่ทำให้เข้าใจและแก้ปัญหา “ความยากจน” และ “คนจน” อย่างแท้จริง นอกจากประเด็นความยากจน

แล้ว การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่จำกัดโครงสร้างพื้นฐานที่ย่ำแย่ และการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน จะถูกนำมาเน้นย้ำเพื่ออธิบายความเปราะบางที่ทำให้ เป็นเงื่อนไขเกิดความยากจนข้ามรุ่น เพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ภัยพิบัติ (Kahn 2005; Raschky 2008; Roberts & Parks, 2007; Tierney, 2012 as cited in Austin, & McKinney, 2016, pp. 355-380) สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงให้นิยาม “ความยากจนข้ามรุ่น” ว่าหมายถึง คนจนจำนวนหนึ่งที่เกิดขึ้นในรุ่นหนึ่งกับรุ่นถัดมาเป็นเวลานาน โดยขาดโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์จากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และต้องส่งต่อความยากจนไปสู่ลูกหลาน จนกลายเป็น “ครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น” ดังนั้นครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นอย่างน้อยอย่างใดอย่างหนึ่งจาก 4 มิติดังนี้ ดังนี้

มิติที่ 1 มิติด้านสุขภาพ คือ เด็กแรกเกิด มีน้ำหนักไม่ถึง 2,500 กรัม หรือเด็กอายุ 0-12 ปี ได้รับวัคซีนไม่ครบ ครัวเรือนทานอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่ปลอดภัยและไม่ได้มาตรฐาน ครัวเรือนเข้าไม่ถึงยาเพื่อใช้ในการบำบัด บรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นอย่างเหมาะสม คนอายุ 6 ปี ขึ้นไป ออกกำลังกายน้อยกว่าสัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 30 นาที

มิติที่ 2 มิติด้านสภาพแวดล้อม คือ ไม่มีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยหรือขาดแคลนน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคน้อยกว่า 5 ลิตรต่อวัน ครัวเรือนมีน้ำใช้ไม่เพียงพอตลอดปี น้อยกว่าคนละ 45 ลิตรต่อวัน และครัวเรือนมีการจัดการบ้านเรือนไม่เป็นระเบียบ ขาดสุขลักษณะ

มิติที่ 3 มิติด้านการศึกษา เด็กอายุ 3-5 ปี ขาดการเตรียมพร้อมก่อนวัยเรียน เด็กอายุ 6-14 ปี ไม่ได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี หรือไม่ได้เรียนต่อชั้น ม.4 คนในครัวเรือนอายุ 15-59 ปี ไม่มีงานทำ ไม่ได้รับการฝึกอาชีพ หรือขาดทักษะในการอ่านเขียน และคิดเลขอย่างง่าย

มิติที่ 4 มิติด้านความมั่นคงทางการเงิน คือ รายได้ครัวเรือนต่ำกว่า 38,000 ต่อคน/ต่อปี หรือไม่มีเงินออม โดยในปี 2562 พบว่า มีจำนวนถึง 512,600 ครัวเรือนหรือร้อยละ 13.5 ของครัวเรือนที่มีเด็กและเยาวชนเป็นสมาชิก โดยกว่าร้อยละ 30 ของครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นอยู่ในภาคใต้

ผู้หญิงกับภัยพิบัติ

การวิจัยทางสังคมวิทยาที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับภัยพิบัติในอดีต มักจะเน้นมุมมองที่ผู้หญิงมีความอ่อนแอกว่าผู้ชาย โดยเฉพาะสรีระทางร่างกาย จึงทำให้ผู้หญิงมีความเสี่ยงต่อการเสียชีวิตจากภัยพิบัติมากกว่าผู้ชาย (Pittaway, Bartolomei & Rees, 2007, pp. 307-319; Yumarni & Amaratunga, 2015, online) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชายในแนวคิดทวิลักษณ์ลักษณะแบบชั่วคราวข้าม (Fothergill, 1996, pp. 33-56) แต่อย่างไรก็ตามผลการวิจัยจำนวนไม่น้อยที่ชี้ให้เห็นว่า ในบริบทของภัยพิบัติผู้หญิงมีปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมอื่นๆ ได้แก่ (1) การเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกันทั้งก่อนและหลังภัยพิบัติ (2) การแบ่งงานตามเพศ โดยสตรีมีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแล เด็ก คนชรา และคนพิการ (3) การเปิดเผยความรุนแรงในครอบครัวและ/หรือทางเพศ และ (4) อื่นๆ อันเป็นที่มาของความบอบช้ำหรือความทุกข์ยากของสตรีเหล่านั้นซึ่งสัมพันธ์กับบทบาทของผู้หญิงและครอบครัว (Amaratunga, Haigh, Ginige, Amaratunga & Haigh, 2009, pp. 23-34; Felten-Biermann, 2006, pp. 82-86) องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2002, online) ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงมีความเสี่ยงจากภัยพิบัติอันเนื่องจากปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่นอกเหนือไปจากลักษณะของภัยและสรีระร่างกายเพียงอย่างเดียว นั่นหมายถึง ความสัมพันธ์ของสังคมต่อความเสี่ยงของผู้หญิงในสถานการณ์ภัยพิบัติ จะต้อง

ศึกษาประเด็น สังคมและเศรษฐกิจ ความรุนแรงในครอบครัวและทางเพศ จิตวิทยา การวางแผนและการส่งมอบบริการบรรเทาทุกข์ให้กับผู้หญิงเหล่านี้ด้วย และการค้นพบดังกล่าวได้นำไปสู่การที่ต้องตอกย้ำให้สังคมเข้าใจมากขึ้นว่าในการบรรเทาสาธารณภัยจะต้องเกี่ยวกับการเพิ่มขีดความสามารถของผู้หญิงอย่างไร (Amaratunga, Haigh, Ginige, Amaratunga & Haigh, 2009, pp. 23-34) ในขณะที่วิธีการทางสังคมวิทยาเชิงลึก จะช่วยให้ทราบกระบวนการสร้างความรู้เกี่ยวกับเพศต่อประสบการณ์ภัยพิบัติโดยการสำรวจบทบาทหญิงชาย เพื่อให้เข้าใจประเด็นความเปราะบางในทุกแง่มุม ดังที่ Connell (Connell, 1998, pp. 3-23; Connell, 2005, pp. 1-311) ให้เหตุผลว่า ความเป็นผู้หญิงและความเป็นชายนั้นมีความหลากหลาย ซับซ้อน และขัดแย้งกันได้ นอกจากนี้ ผู้หญิงยังมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ในการสร้างผู้ชายและเด็กผู้ชาย ดังนั้นการก่อสร้างความแตกต่างทางเพศผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบริบทภัยพิบัติและความยากจนข้ามรุ่นควรได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นในงานวิจัยขึ้นนี้

ภัยพิบัติเชิงโครงสร้างกับความยากจนข้ามรุ่น

ภัยพิบัติเชิงโครงสร้างกับความยากจนข้ามรุ่นในงานวิจัยนี้ คือ ภัยพิบัติที่กว้างกว่าคำจำกัดความเฉพาะ ได้แก่ ประเภทของภัยพิบัติ ผลกระทบของภัยพิบัติทางกายภาพและจิตใจ การรับรู้ของสังคมในภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติ หรือเหตุการณ์ที่ทำให้ภาวะทางสังคมหยุดชะงัก (Quarantelli, 1981, online; Hasamoh, 2017, pp. 1-222) เท่านั้น แต่คำว่าภัยพิบัติเชิงโครงสร้างในที่นี้คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง ภัยพิบัติมนุษย์ โครงสร้างทางสังคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับพลเมือง ผ่านในรูปแบบของกฎหมายและการปฏิบัติต่อพลเมืองมาลายูมุสลิมในพื้นที่ โดยเฉพาะชาวบ้านในกลุ่มประมงขนาดเล็กในหมู่บ้าน

โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับชาวบ้านกับการแข่งขันทรัพยากรประมง โดยมีกฎหมายป่าชายเลนและกฎหมายประมงที่สร้างข้อจำกัดและกดทับชุมชนทำให้เหตุการณ์ภัยพิบัติกลายเป็นภัยพิบัติถาวร ภัยพิบัติเชิงโครงสร้างกับความยากจนข้ามรุ่นพัฒนาจากกรอบแนวคิดสำคัญ 3 แนวคิด คือ 1) แนวคิดภัยพิบัติกับการพัฒนาที่ยั่งยืนกับความยากจนข้ามรุ่น 2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการจัดการภัยพิบัติ 3) ประวัติศาสตร์ปาตานี ผู้หญิง และความยากจนข้ามรุ่นในพื้นที่ภัยพิบัติ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) แนวคิดภัยพิบัติกับการพัฒนาที่ยั่งยืนกับความยากจนข้ามรุ่น

เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations, n.d., online) เป้าหมายที่ 13 มีมุมมองว่าการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Disaster Risk Reduction [DRR]) เป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจ และจำเป็นอย่างไรหากการพัฒนาจะยั่งยืนในอนาคต นอกจากนี้ ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการและการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ รวมทั้งการจัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2558 เพื่อพัฒนาระบบการป้องกัน การเตรียมความพร้อม การสร้างภูมิคุ้มกัน ตลอดจนการลดความเสี่ยงจากสาธารณภัยตั้งแต่ก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย และหลังเกิดภัย รวมทั้งกำกับการดำเนินการขับเคลื่อนให้เป็นไปตามกรอบพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.ก., online) และแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับในระดับโลกโดยมีเอกสารหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติตามยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการของโยโกฮามาเพื่อโลกที่ปลอดภัยยิ่งขึ้น (1994) ซึ่งเป็นกรอบการทำงานระหว่างประเทศที่สำคัญฉบับแรกสำหรับการลดความเสี่ยงจาก

ภัยพิบัติ มีการใช้กรอบงานเซนไดในการประชุมระดับโลกขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Sendai, 14-18 มีนาคม 2015) และเป็นเครื่องมือที่สืบทอดต่อจาก Hyogo Framework for Action เป็นระยะเวลา 15 ปี โดยสมครใจ ไม่ใช่ข้อตกลงที่มีผลผูกพัน จึงนับว่าเป็นเรื่องท้าทายอย่างยิ่งที่แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลังจะสร้างโลกที่ปลอดภัยสำหรับคนจนข้ามรุ่นได้อย่างไร

2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการจัดการภัยพิบัติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติในอดีตที่ผ่านมา กล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงและชายในสถานการณ์ภัยพิบัติ และสามารถจำแนกได้ 9 ประเด็นสำคัญ (Fothergill, 1996, pp.33-56; 1998, pp. 11-25) ดังนี้ 1) ความล่อแหลมต่อภัยพิบัติ ได้แก่ ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศสภาพ บทบาททางสังคม ในฐานะที่เป็นผู้ดูแลกลุ่มเปราะบาง และการเคลื่อนย้าย 2) การรับรู้ความเสี่ยง ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม ทัศนคติทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์และเครือข่ายทางสังคม 3) พฤติกรรมการเตรียมพร้อม ได้แก่ เส้นทางในการอพยพที่หลบภัย อุปกรณ์ฉุกเฉิน การฝึกการเตรียมพร้อมสมาชิกในองค์กร การศึกษาของสมาชิกในครอบครัว 4) ระบบการสื่อสารเตือนภัยและการตอบสนอง ได้แก่ สัญญาณไซเรน วิหุข ซึ่งผู้หญิงมีลักษณะของการรับ การสื่อสารข้อมูลแตกต่างจากผู้ชาย และเผชิญกับความไม่เหมือนกับผู้ชาย เนื่องจากมีเครือข่ายทางสังคมที่แตกต่าง และการตอบสนองต่อการอพยพเคลื่อนย้ายที่แตกต่างจากผู้ชาย เช่น ผู้หญิงมักจะฟังกลุ่มคนใกล้ชิดมากกว่า เช่น สามี ญาติพี่น้อง เพื่อน และเพื่อนบ้าน 5) ผลกระทบด้านกายภาพ ส่วนใหญ่งานศึกษาที่ผ่านมาออกมาในรูปแบบของ ใครตาย ใครบาดเจ็บจากภัยประเภทต่างๆ มากกว่ากัน ในมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ สัมพันธ์กับความยากจน การเลือกปฏิบัติ ความรับผิดชอบต่อ

เด็กและกลุ่มเปราะบาง รวมทั้งความรุนแรงในครอบครัว

6) ผลกระทบด้านจิตใจจากภัยพิบัติก่อนให้เกิดความเครียดและบาดแผลทางใจจากประสบการณ์ของการสูญเสียในช่วงของภัยพิบัติ (Hasamoh, 2017, pp. 1-222) การตอบสนองต่อภาวะฉุกเฉิน เกี่ยวข้องกับรูปแบบทางสังคม บทบาท กระบวนการและพฤติกรรม โดยเฉพาะในช่วงชั่วโมงแรกหรือวันแรกๆ ที่ได้รับผลกระทบ 8) การฟื้นฟู ได้แก่ บทบาทระหว่างหญิงและชายในช่วงของการฟื้นฟูชีวิต และชดเชยทรัพยากรที่สูญเสียไป และ 9) การสร้างใหม่ ได้แก่ การมองภัยพิบัติเป็นวัฏจักรวงจรรอบชั่วอายุคน ประเด็นภัยพิบัติกับความเปราะบางระหว่างเพศหญิงและเพศชายยังพบในงานเขียนของ Rahman, M. S. (2013, pp. 72-82) ศึกษาภัยพิบัติในประเทศบังคลาเทศ แนวคิดสำคัญคือภัยพิบัติทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ทำให้ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศถูกถ่วงขยายมากยิ่งขึ้น แต่โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่อยู่ในฐานะที่ยากจน จะอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก ภาวะดังกล่าวเกิดจากการผสมผสานที่ซับซ้อนของพลังทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ ที่ประกอบสร้างให้เกิดความเปราะบางของผู้คนจากสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตราย (Blaike et al., 1994 as cited in Rahman, 2013, pp. 72-82) ในขณะที่อันตรายจากภัยพิบัติธรรมชาติ จะเกิดขึ้นและส่งผลกระทบมากที่สุดโดยเฉพาะผู้ที่อ่อนแอ (Cannon, 2004 as cited in Rahman, 2013, pp. 72-82) เงื่อนไขของภัยพิบัติเชิงโครงสร้าง ในพื้นที่ศึกษา ยังประกอบไปด้วย ภาวะความเปราะบางจากการถูกกดทับทางประวัติศาสตร์ อันเป็นเงื่อนไขเฉพาะพิเศษจะถูกขยายความในบรรทัดถัดไป

3) ประวัติศาสตร์ปาตานี ผู้หญิง และความยากจนข้ามรุ่นในพื้นที่ภัยพิบัติ

ความเข้าใจเส้นประวัติศาสตร์ที่เป็นพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของความยากจนข้ามรุ่นมีความ

สำคัญ เนื่องจากเป็นส่วนประกอบสร้างของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและความสามารถในการขับเคลื่อนและการเปลี่ยนแปลงสังคม ทั้งนี้ปัญหาการศึกษา การกีดกันทางศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม ปัญหาการว่างงาน และคอร์รัปชัน ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความยากจนข้ามรุ่น

เส้นประวัติศาสตร์สงครามและความขัดแย้ง

ความสัมพันธ์ระหว่างความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมกับภัยพิบัติในบริบทภาวะสงครามมีนักวิชาการการศึกษาที่น่าสนใจ ดังนี้ รัฐินาถ ภูมิถาวร (2564, น. 68-85) ได้กล่าวถึง ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมยังมีความซับซ้อนและแก้ไขได้ยาก หากสาเหตุของปัญหามาจากภาวะสงครามและสถานการณ์ภัยพิบัติ โดยยกตัวอย่างประเทศจิบูตี ประเทศเอริเทรีย ประเทศเอธิโอเปีย และประเทศโซมาเลียว่า ภัยแล้งและภาวะสงครามที่รุนแรงที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ เหล่านี้ในแอฟริกาเมื่อปี 2011 ส่งผลกระทบต่อภาวะขาดแคลนอาหารรุนแรง และทำให้มีคน มากกว่า 13 ล้านคน ไม่ได้รับความช่วยเหลือทางด้านอาหาร

ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงชุมชนประมงพื้นบ้านในจังหวัดปัตตานี นอกจากจะต้องทำความเข้าใจปัจจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เส้นประวัติศาสตร์รากเหง้าของความยากจนยังมาจากการปกปิดประวัติศาสตร์ปาตานี ซึ่งควรถูกคลี่คลายออกมาโดยเริ่มตั้งแต่การยอมรับว่า มีปาตานีก่อนการเกิดขึ้นของรัฐไทย และอยู่บนพื้นที่บริเวณนี้ถูกเรียกว่า “คาบสมุทรมลายู” ตั้งแต่ก่อนศตวรรษที่ 13-14 ซึ่งก่อนหน้านี้ยังเคยอาณาจักรที่ชื่อว่าอาณาจักรลังกาสุกะและอยู่ห่างจากตัวเมืองปัตตานีปัจจุบันเพียง 15 กิโลเมตร เท่านั้น ทั้งยังเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างอินเดียและจีนอีกด้วย แต่เริ่มเสื่อมลงในศตวรรษที่ 9 ในช่วงศตวรรษที่ 17 ระหว่างปี ค.ศ. 1785-1842 มีประวัติศาสตร์การแบ่งแยกและปกครองและเกิด

สงครามใหญ่ 5 ครั้ง ระหว่าง สยาม-ปัตตานี หลังจากนั้น ปาตานีก็หายไปและถูกเขียนประวัติศาสตร์ใหม่ในฐานะ หัวเมืองประเทศราชแบบอาณานิคมหรือหัวเมืองหนึ่งของไทยมาตั้งแต่โบราณจากมุมมองของผู้ชนะ ดังนั้น การรวมปาตานีเข้าสู่สยามและประเทศไทย จึงถูกมองว่า ไม่ใช่เรื่องผิด และใช้คำว่า “ปฏิรูป” เปลี่ยนแปลงระบบ การปกครอง การบริหาร รวมทั้งสร้างกฎหมายเพื่อ ควบคุมและรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ได้แก่ การแบ่ง ปาตานีออกเป็น 7 หัวเมือง และออกกฎข้อบังคับ การปกครอง ร.ศ. 120 ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง การบริหาร การเก็บภาษีและกฎหมายครั้งใหญ่ รวมทั้ง การจัดรูปแบบการปกครองแบบเทศาภิบาลในปี 1892 ภายใต้การกำกับดูแลของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เพื่อให้กระทรวงมหาดไทยเข้าไปมีส่วนในการปกครอง หัวเมืองชั้นนอกแทนที่เจ้าเมืองท้องถิ่น และถือเป็น จุดเปลี่ยนสำคัญอำนาจในการควบคุมพลเมืองชาว ปาตานีให้อยู่ภายใต้กฎหมายที่ไทยกำหนด ตั้งแต่บัดนั้น เป็นต้นมา นอกจากกฎหมายการควบคุมพลเมืองในทาง รัฐศาสตร์เพื่อการปกครองแล้ว กฎหมายในการควบคุม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ท้องทะเล และชายฝั่ง ยังถูกกำหนดจากส่วนกลาง และชาวประมงพื้นบ้าน ค่อยๆ ได้รับผลกระทบจากการออกกฎหมายต่างๆ รวมทั้งอำนาจในการจัดการกับปัญหาภัยพิบัติกีดเซาะ ชายฝั่งและภัยพิบัติจากน้ำมือของมนุษย์ (สถานการณ์ ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547)

ส่วนอ้อมใจ วงษ์มณฑา (2562, น. 95-99) ได้ศึกษาผลกระทบของสถานการณ์ความไม่สงบที่มีต่อ เศรษฐกิจชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี กล่าวว่า จากด้านการปกครองในจังหวัดปัตตานีที่มีการแบ่งออกเป็น 12 อำเภอ และประชากรส่วนใหญ่ทำการประมงค้าขาย ประกอบกับสถานการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ที่มีมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ รวมถึง

การประกอบอาชีพของประชาชนเป็นอย่างมาก โดยแบ่งเป็น 8 ประเด็นสำคัญ เช่น ปัญหาความรุนแรง ในระดับท้องถิ่น ซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับประเทศ ปัญหาความแตกต่างทั้งด้านเชื้อชาติภาษาศาสนาและ วัฒนธรรม ปัญหาแนวคิดทางศาสนาแบบจารีตนิยม ปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่อยู่ในระดับต่ำ รวมถึงความยากจนและการศึกษา ปัญหาการควบคุม ชายแดนและการจัดระเบียบชายแดนซึ่งรวมถึงปัญหา ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ปัญหาอาชญากรรม และอิทธิพลมืดในท้องถิ่น ปัญหาการขาดเอกภาพและ การแก่งแย่งแข่งขันระหว่างหน่วยงานราชการในพื้นที่ ปัญหาการขาดประสิทธิภาพและการคอร์รัปชันของ ระบบราชการ รวมทั้งทัศนคติของข้าราชการต่อปัญหา ความแตกต่างทั้งด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และ วัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่ไม่ดีต่อกลุ่มชน มุสลิม ทั้งหมดนี้ส่งผลกระทบต่อผู้คนในจังหวัดชายแดน ภาคใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านเศรษฐกิจชุมชน ทำให้ชุมชนต้องประสบกับปัญหาเศรษฐกิจเกิด ความไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ นักลงทุนไม่มีความมั่นใจในความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและ การลงทุน แรงงานย้ายถิ่นออกจากชุมชนไปทำงานที่อื่น ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง จากเกษตรกรรมเป็น อุตสาหกรรมครัวเรือน พืชผลทางเกษตรเสียหาย ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำไปใช้เป็นปัจจัยในการผลิต ทำให้ถูกทำลายมากขึ้น ค่าจ้างแรงงานต่ำ การกระจาย รายได้ไม่ทั่วถึงธุรกิจชุมชนหยุดชะงัก สภาพฐานะ ความเป็นอยู่ยากจนลง ทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำในพื้นที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก และมีอุปสรรค อย่างไรก็ตามรัฐบาล ยังเน้นการทุ่มเท กำลังคน กำลังงบประมาณไปที่การปราบปรามผู้ก่อ ความไม่สงบ ซึ่งรัฐบาลมองว่าเป็นวิกฤติสำคัญที่ส่ง ผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ข้อมูลจาก ผู้จัดการออนไลน์ ศูนย์ข่าวหาดใหญ่ (2563) พบว่า งบประมาณในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ถึง 2563 รวมทั้งสิ้นกว่า 300,000 ล้านบาท

การปกปิดประวัติศาสตร์อาณานิคมปาตานีเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความยากจนข้ามรุ่นในพื้นที่แห่งนี้ อีกประเด็นที่สำคัญคือผู้ศึกษาประวัติศาสตร์จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้หลากหลายภาษา เช่น ภาษามาเลย์ภาษาอังกฤษ ภาษาอาหรับ โดยเฉพาะเอกสารงานเขียนที่เป็นภาษายาวีที่เป็นของ Shaykh Da'ud bin 'Abd Allah al-FatanI และลูกศิษย์ (1769–1847) (Bradley, 2015, pp. 1-212; Bradley, 2021, pp. 345-363; Syukri, 2005, pp. 1-115; Reid et al., 2013, pp. 1-326; Puaksom, 2008, pp. 71-88; อาทิตย์ เทียนศิริ, 2551, น. 1-145) Francis R. Bradley (2021, pp. 345-363) นักประวัติศาสตร์ที่ศึกษาความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างสยามกับปาตานี (ชื่อในอดีต) ในมิติผู้หญิงและความรุนแรง ตั้งแต่ ค.ศ. 1785-1838 Bradley (2021, pp. 345-363) พบว่า มีสงครามเกิดขึ้นทั้งหมด 5 ครั้ง ผู้หญิงได้รับผลกระทบจากสงครามเชิงลึก “จากการที่มีนายพลสยามกำลังกวาดล้างเมืองปัตตานี ทั้งชาย เด็ก หญิงชรา เขาสั่งให้มัดและโยนลงกับพื้นและถูกเหยียบตายที่นั่นโดยช้าง – กัปตันเซอร์ฟรานซิส โลท์, ปีวัน 12 กันยายน 1786” จนทำให้มีผู้ลี้ภัย ผู้หญิงปาตานีจึงได้สร้างทางรอดชีวิตใหม่ผ่านธุรกิจและการค้าในมาลายา และในขณะที่ภูมิภาคแห่งนี้ต่อสู้กับการล่าอาณานิคมของยุโรป แต่ปาตานีเน้นต่อสู้กับสยาม ผลพวงจากสงคราม 1786 ทำให้มีผู้พลัดถิ่นหลายพันคนหนีลงใต้ไปรัฐเคดาห์ กลันตัน ตรังกานู เพราะสยามกวาดล้างเมืองปาตานี ทำลายไร่ข้าว พื้นที่เกษตรกรรมและผลไม้ อัตราการบาดเจ็บล้มตายของผู้ชายสูงเกินสัดส่วนทำให้ผู้หญิงถูกทิ้งให้สร้างครอบครัวใหม่ในหลายกรณีครอบครัวกระจัดกระจายแตกแยกและอยู่ห่างไกลกันมาก เพิ่มความสับสนทางสังคมของผู้รอดชีวิตเกิดการยึดทำลายอาหาร ทำให้ผู้คนอดอยากหลัง

สงคราม โดยเฉพาะผู้ชายเป็นชาวนา นายพราน และชาวประมง ด้วยสถานการณ์บังคับให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทแทนที่ และดำรงตำแหน่งนักธุรกิจจากมรดกทางวัฒนธรรมที่มีราชินีเป็นนักธุรกิจต่อเนื่องหลายพระองค์ โดยสรุปประวัติศาสตร์ความขัดแย้งระหว่างสยาม-ปัตตานี ที่มีมาอย่างยาวนานส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้หญิงอย่างมากมาย ส่วนหนึ่งมาจากการปกปิดประวัติศาสตร์และความไม่รู้ทางภาษา กลายเป็นมรดกตกทอดจนถึงปัจจุบัน

แม้ว่าในอดีตจะมีโครงการพัฒนาของรัฐเพื่อขจัดปัญหาความยากจน หากทว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ยังอยู่ในภาวะขัดสนและยากลำบาก ผืนดินและท้องทะเลที่ถูกยึดครองหลายชั่วอายุคน ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่า ความยากจนเกิดจากความไม่ซื่อสัตย์ของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาความยากจน ความละเลยของรัฐ ความไม่ใส่ใจของความเป็นอยู่ของมุสลิม นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ประพฤติชั่วต่อชาวมุสลิมทำให้ชาวปาตานีรู้สึกถึงความไม่ซื่อสัตย์ เนื่องจากการอุ้มหายของทนายสมชาย นีละไพจิตร (อติสา หะสาเมาะ, 2563, น. 71-78) การถูกจับกุมโดยไม่มีหมายศาล การปิดล้อมหมู่บ้าน ซึ่งนอกจากเหยื่อของความรุนแรงจากรัฐแล้ว ทำให้ส่วนหนึ่งต้องย้ายไปประเทศมาเลเซียเพื่อความสงบและปลอดภัย เนื่องจากไม่มีใครสามารถอยู่ที่บ้านได้นานโดยเฉพาะเยาวชน (Jehwae, & Man, 2016, pp. 1-12) ทั้งนี้ปัญหาและอุปสรรคของการแก้ไขความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ที่มีมาตั้งแต่ประวัติศาสตร์ จวบจนถึงปัจจุบัน เรียกว่า ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์ (man-made disaster)

เนื่องจากการวิเคราะห์ที่ขาดความลึกซึ้งและเข้าใจปัญหาที่ซับซ้อน ดังนั้นการแก้ปัญหาความยากจนในภาคใต้ที่ผ่านมาจะใช้แผนเดียวกันในการแก้ปัญหา

ทั่วประเทศ เหมือนตัดเสื้อโหล รัฐไทยมักจะออก
แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนมาในรูปของ
การพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนานิคมอุตสาหกรรม
อาหารฮาลาล การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ใน
พื้นที่เพื่อลดความฟุ่มเฟือย รวมไปถึงการสร้างเมือง
ต้นแบบ โครงการเมืองต้นแบบ “สามเหลี่ยม มั่นคง
มั่งคั่ง ยั่งยืน” (จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส)
โดยมี ศอ.บต. เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อน เช่น
พื้นที่ในอำเภอหนองจิกจังหวัดปัตตานี ให้เป็นเมือง
ต้นแบบเกษตรอุตสาหกรรมก้าวหน้าผสมผสาน
(ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2562,
ออนไลน์; สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ, 2559, ออนไลน์; สำนักงานประชาสัมพันธ์
จังหวัดปัตตานี, 2560, ออนไลน์) จนภายหลังขยายไป
เมืองอุตสาหกรรมที่ 4 คือ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา
ความต้องการในการแก้ปัญหาความยากจน โดยใช้โมเดล
สร้างเมืองอุตสาหกรรม (สำนักงานจังหวัดปัตตานี
กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด,
2561, ออนไลน์; ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดน
ภาคใต้, 2562, ออนไลน์) นอกจากจะเป็นการขยายถ่าง
ความเหลื่อมล้ำ สร้างความขัดแย้งให้เพิ่มขึ้น รัฐยังมี
วัตถุประสงค์แฝงคือ ใช้ข้ออ้างในการขยายพื้นที่เมือง
อุตสาหกรรม ทะลวง และสลายกลุ่ม The Barisan
Revolusi Nasional Melayu Patani (BRN) โดยอาศัย
อำนาจของ ศอ.บต. และกฎหมายพิเศษ ในพื้นที่แห่งนี้
ประกาศเปลี่ยนแปลงผังเมืองจากสี่เหลี่ยมเป็นสี่มวง และ
สร้างความแตกแยกให้ภาคประชาสังคม โดยการ
สนับสนุนโครงการให้ NGOs ที่สนับสนุนแนวคิดของรัฐ
ซึ่งไม่แตกต่างจากการใช้วิธีแบ่งแยกและปกครอง ดังเช่น
ในอดีตที่แบ่งเป็น 7 หัวเมือง ใน พ.ศ. 2351
หลังสถาปนาราชวงศ์จักรี (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2563,
ออนไลน์)

ความสัมพันธ์ของนโยบายและกฎหมาย ของรัฐต่อกลุ่มคนยากจนข้ามรุ่นในพื้นที่ ภัยพิบัติ

นโยบายแก้ปัญหาความยากจน

ปัญหาสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัด
ปัตตานี ส่งผลกระทบต่อประชาชนและสังคมในภาพรวม
เนื่องจากการใช้กำลังตอบโต้ จนมีผู้บาดเจ็บ และ
ผู้เสียชีวิต มีการปิดถนน ตั้งด่านทหาร ส่งผลกระทบต่อ
การประกอบอาชีพของชาวบ้าน เนื่องจากการขนย้าย
สินค้าเพื่อการอุปโภคและบริโภคมีการหยุดชะงัก
ชาวบ้านส่วนมากเป็นแรงงานรับจ้าง กริดยาง และ
ก่อสร้าง เกิดภาวะการว่างงาน ผลผลิตทางการเกษตร
ต่ำลง ประเทศไทยมีการวางแผนและพัฒนาประเทศ
มาแล้วถึง 12 ฉบับ แต่ยังพบว่า ในปี 2562 คราวเรือน
ยากจนข้ามรุ่น มีจำนวนถึง 512,600 คราวเรือน หรือ
ร้อยละ 13.5 ของครัวเรือนที่มีเด็กและเยาวชนเป็น
สมาชิก (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ, 2564, ออนไลน์) Boonyamanond, S.,
& Chaiwat, P. (2020, pp. 53-65) พบว่า รายได้
ต่อหัวต่อปีในภาคใต้เพียงประมาณ 77,000 บาท
(2,400 เหรียญสหรัฐ) ในจังหวัดนราธิวาสมีรายได้
เพียง 62,000 บาท (USD 2,000) ในทางตรงกันข้าม
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดโดยเฉลี่ยของประเทศไทย
(GPP) ต่อหัวในปี 2561 เท่ากับ 237,000 บาท
(7,500 เหรียญสหรัฐ) และยังสัมพันธ์กับสถานการณ์
ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีประเด็น
สำคัญว่ามาจากการกีดกันทางเศรษฐกิจและสังคม
สภาพการศึกษา ขาดทุนทรัพย์ศาสนา ภาษา ภูมิศาสตร์
ที่ผ่านมารัฐบาลมีโครงการบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ที่เริ่มขึ้น
เมื่อปี 2560 ปีแรก ประกอบไปด้วย วงเงินช่วยเหลือค่าใช้
จ่ายในครัวเรือนสำหรับซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค จำนวน
200-300 บาท ต่อเดือน โดยต้องใช้จ่ายผ่านร้านธงฟ้า
ประชารัฐ (รายได้สูงกว่า 30,000 บาทต่อปี

ให้ 200 บาท, รายได้ต่ำกว่า 30,000 บาทต่อปี ให้ 300 บาท) และค่าเดินทางรถโดยสารสาธารณะ 500 บาท (จีพีซี นิวส์ ไทย, 2566, ออนไลน์)

นโยบายการจัดการพื้นที่ทะเลและชายฝั่ง

พัฒนาการของนโยบายการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 -12 มีแนวทางปฏิบัติที่หลากหลาย ส่วนมากเน้นการนำทรัพยากรมาใช้เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ถึงแม้ว่าจะมีช่วงส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรและการมีส่วนร่วมของชุมชนชายฝั่งในการจัดการทรัพยากร และการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร รวมถึงการบังคับใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 (Rungsee & Nooprakob, 2022, pp. 465-477) แต่เป้าหมายเพื่อประเมินผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง และผลประโยชน์ของนักธุรกิจบางกลุ่ม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (กมลรัตน์ ปราโมทย์พันธุ์ และวัชรพงศ์ รติสุขพิมล, 2563, น. 2159-2179) รวมถึงเน้นรายได้และมูลค่า ซึ่งมาจากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทะเล ป่าชายเลน รวมทั้งสัตว์น้ำ ในขณะที่ชุมชนและหมู่บ้านที่อยู่ริมชายหาด ชนกลุ่มน้อยแห่งท้องทะเล ถูกมองเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของนโยบายการจัดการทรัพยากร

นโยบายการจัดการภัยพิบัติ

ประเทศไทยร่วมเข้าร่วมประกาศเจตนารมณ์ในการผลักดันกรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ พ.ศ. 2558 – 2573 (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 - 2030) ที่คำนึงถึงความก้าวหน้าและความท้าทายในการเชื่อมกรอบการทำงานของประเทศไทย กับ

กรอบการทำงานระดับโลก (Perwaiz et al., 2022) เป้าหมายเพื่อลดความสูญเสียชีวิต ทรัพย์สิน เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมจากภัยพิบัติ ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยมีกลไกการจัดการภัยพิบัติที่มีมาตรฐานในระดับสากล (วัชร คุณกิตติ, วิจิตรรา ศรีสอน และสัณฐาน ชยนนท์, 2563, น. 167-177) โดยพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 (พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550, 2550, ออนไลน์) ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124 ตอนที่ 52 ก วันที่ 7 กันยายน 2550 โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 6 พฤศจิกายน 2550 เป็นต้นไป (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กองกฎหมาย, ม.ป.ป., ออนไลน์) ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีการดำเนินการตามกรอบการประชุมตามหลักสากลเหมือนเช่นทั่วโลก โดยปรับแนวคิดในการจัดการภัยพิบัติที่เน้นการจัดการในภาวะฉุกเฉิน มาเป็น การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Disaster Risk Management [CBDRM]) (อมรทิพย์ ภาคสุชน, 2558, ออนไลน์) ที่เน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างเครือข่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รวมทั้งสร้างความตระหนักและเตรียมความพร้อมของประชาชน หากทว่าในทางปฏิบัติการมีส่วนร่วมในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติยังไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนเปราะบาง และลักษณะเฉพาะของชุมชนที่ติดอยู่กับทะเลและชายฝั่ง ชาวบ้านยังเข้าไม่ถึงกระบวนการอบรมการลดความเสี่ยงภัยพิบัติโดยมีชุมชนเป็นฐาน ส่วนชาวบ้านที่เป็นผู้ชาย ซึ่งได้รับโอกาสในการอบรมการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติไม่ได้กลับมาถ่ายทอดความรู้ต่อให้กับคนในชุมชน จึงเป็นช่องว่างในการพัฒนา ศักยภาพของคนในหมู่บ้านในการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติ

กฎหมาย & ความยากจนข้ามรุ่น

ความยากจนข้ามรุ่นในหมู่ 1 บางตาวา พบว่ามีความสัมพันธ์กับโครงสร้างการพัฒนาโดยเฉพาะกฎหมายหลายฉบับ ได้แก่ กฎหมายป่าสงวน กฎหมายบ้านมั่นคง กฎหมายประมง กฎหมายด้านภัยพิบัติ และกฎหมายอาสามัครสาธารณสุข ดังนี้

กฎหมายป่าสงวนที่ทำให้ไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

รัฐไทยออกพระราชบัญญัติป่าไม้เมื่อปี พ.ศ. 2484 ที่กำหนดให้ป่าชายเลนเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ คุ่มครองชนิดของไม้หวงห้ามเพื่อการอนุรักษ์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 มีการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลนทั่วประเทศ ทำให้ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ป่าใช้เลนและใช้ประโยชน์จากป่าได้รับผลกระทบเพราะไม่สามารถใช้ไม้ในป่าได้อีกต่อไป เนื่องจากไม่มีหลักฐานในการแสดงสิทธิในที่ดินป่าชายเลน ในปี พ.ศ. 2535 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนยังมีอีกหลายฉบับ ได้แก่ วันที่ 23 กรกฎาคม 2543 มีการขอผ่อนผันการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลน ตามมติคณะรัฐมนตรี และมติคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ เรื่อง แก้ไขปัญหาการจัดการพื้นที่ป่าชายเลน และการตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ครั้งที่ 3/2543 เรื่อง แก้ไขปัญหาการจัดการพื้นที่ป่าชายเลน โดยปรากฏสาระสำคัญที่อนุญาตให้ราษฎรเข้าอยู่อาศัยในเขตป่าชายเลน แต่ไม่สามารถมีเอกสารสิทธิรวมทั้งไม่อนุญาตให้ทำกิน นอกจากนี้ชาวบ้านจะต้องขออนุญาตจากกรมป่าไม้ทุกปี ในปีเดียวกันอนุรักษ์ป่าชายเลนตลอดแนวชายฝั่งทะเลกว้างไม่น้อยกว่า 100 เมตร ตลอดแนวชายฝั่งทะเลเป็นแนวชายฝั่งกันชน (buffer zone) ในช่วงปีดังกล่าว มีปัญหาฟาร์มกุ้งเลี้ยงในบริเวณป่าชายเลนจำนวนมาก จนต้องมีการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการเพาะเลี้ยงกุ้งของประเทศไทยจากการประชุมคณะกรรมการว่า

ด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน ครั้งที่ 4, มติคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ เรื่อง การแก้ไขปัญหาการจัดการพื้นที่ป่าชายเลน, มติคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ครั้งที่ 3/2543 เรื่อง แก้ไขปัญหาการจัดการพื้นที่ป่าชายเลน ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนหายไปเป็นจำนวนมาก และกลายเป็นบ่อร้างจวบจนถึงทุกวันนี้ ทั้งนี้ป่าชายเลน ถือเป็นเกราะป้องกันภัยพิบัติตามธรรมชาติ ช่วยลดความเสียหายจากคลื่นพายุซัดฝั่งและคลื่นสึนามิ แต่โล่ธรรมชาติหายไปอันเป็นผลจากความลักลั่นในการใช้กฎหมายที่เอื้อให้กับนายทุน

ก่อนปี พ.ศ. 2541 กรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานของรัฐที่ยังอนุญาตให้มีการทำสัมปทานป่าชายเลน แต่หลังจากนั้นเป็นต้นมา รัฐไทยเริ่มมีการออกกฎหมายเพื่อควบคุมทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะทะเลและชายฝั่ง ได้แก่ พ.ศ. 2484 มีการออกพระราชบัญญัติป่าไม้ โดย กรมป่าไม้ ในขณะนั้นยังไม่มีกำหนดห้ามใช้พื้นที่ป่าชายเลน ต่อมา พ.ศ. 2504 มีการประกาศ พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ กำหนดให้พื้นที่บริเวณป่าชายเลนเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ คุ่มครองชนิดของไม้หวงห้ามเพื่อการอนุรักษ์เช่นเดียวกับในกรณีของ พ.ร.บ. ป่าไม้ พ.ศ. 2484 ซึ่งยังไม่ครอบคลุมการห้ามใช้พื้นที่ป่าชายเลน ต่อมา พ.ศ. 2507 ออกพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2530 มีการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลนประเทศไทย กำหนดเขตพื้นที่ป่าชายเลนใน 23 จังหวัด ให้เป็นป่าสงวนหวงห้าม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชายเลน ทำให้ชาวบ้านที่ครอบครองและทำประโยชน์มาก่อนได้รับผลกระทบ เพราะไม่มีหลักฐานสำหรับแสดงสิทธิที่ดินในบริเวณป่าชายเลน ในปี พ.ศ. 2535 ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสีเขียวแห่งชาติ กล่าวถึงเขตอนุรักษ์ ยังไม่ได้กล่าวถึงการบุกรุก ตั้งแต่ พ.ศ. 2535-2536 มีมติต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ มติคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เรื่อง มาตรการเร่งด่วนการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

ทะเลด้านป่าชายเลนและปะการัง พ.ศ. 2535-2536, รายงานการศึกษาสถานภาพปัจจุบันของป่าชายเลนและปะการังของประเทศ, มติคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ เรื่อง แก้ไขปัญหาการจัดการพื้นที่ป่าชายเลน ส่วนกิจกรรมที่ให้ดำเนินการได้ เช่น กิจกรรมปลูกป่า โดยขอความเห็นชอบโครงการด้านเกษตร ในโครงการปลูกป่าชายเลนถาวรเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา, มติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนประเภทอื่นๆ พ.ศ. 2540 มติคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ ครั้งที่ กพต. 2/2540 มีนโยบายการอนุญาตทำไม้ป่าชายเลนโดยให้สัมปทานระยะยาว, รายงาน ประเมินผลกระทบที่มีต่อสภาพแวดล้อมของป่าชายเลนของโครงการพัฒนาแหล่งชุมชน และสะพานเทียบเรือ หมู่บ้านตำมะลัง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล, มาตรการการใช้ประโยชน์ในป่าชายเลน, การขอให้พิจารณาทบทวนมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับมาตรการการใช้ประโยชน์ป่าชายเลน, มติคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เรื่อง ข้อเสนอแนะจากแนวทางดำเนินการและมาตรการปฏิบัติจากรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2523, นโยบายการอนุญาตทำไม้ป่าเลนโดยให้สัมปทานระยะยาว (15 ปี), ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาระบบนิเวศวิทยาป่าชายเลน ครั้งที่ 4, และการสงวนและคุ้มครองป่าชายเลน

ถึงแม้ป่าชายเลนจะเป็นพื้นที่อนุรักษ์ แต่ยังไม่ได้กล่าวถึงการบุกรุก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2543 คณะกรรมากรนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ครั้งที่ 3/2543 ประชุมเรื่องแก้ไขปัญหาการจัดการพื้นที่ป่าชายเลน อนุญาตให้ราษฎรเข้าอยู่อาศัยในเขตป่าชายเลนโดยไม่มีเอกสารสิทธิได้ แต่ไม่อนุญาตให้ทำกิน โดยต้องขออนุญาตจากกรมป่าไม้ทุกปี ชาวบ้านในหมู่ 1 บางตาว่าที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติการกัดเซาะชายฝั่ง จนต้องย้ายหมู่บ้านและอพยพเข้ามาอยู่ในแผ่นดินลึกเข้ามา สิทธิดั้งเดิมของชาวบ้านถูกจมนหายไปกับท้องทะเล และได้รับผลกระทบ

จากการกำหนดให้ป่าชายเลนเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ เนื่องจากไม่สามารถออกเอกสารสิทธิในที่อยู่อาศัยและถูกห้ามใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนอีกต่อไป

กฎหมายบ้านมั่นคงที่เข้าไม่ถึงคนเปราะบาง

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. (2562, ออนไลน์) ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้ดำเนินการแก้ไข ปัญหาความไม่มั่นคงในการที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย คนจนในชุมชนแออัดในเมืองตามโครงการบ้านมั่นคง สร้างความมั่นคงและสิทธิในการครอบครองที่ดินและที่อยู่อาศัย โดยได้มีการดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน มีรูปแบบและทางเลือกในการพัฒนาความมั่นคงที่อยู่อาศัย ได้แก่ การปรับปรุงชุมชนในที่ดินเดิม การแบ่งปันที่ดิน การก่อสร้างรูปแบบใหม่ที่ที่ดินเดิม และการรื้อย้ายไปอยู่ที่ใหม่ ทั้งนี้ชุมชนจะต้องมีกระบวนการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยในรูปแบบกลไกชุมชน เช่น มีคณะกรรมการพัฒนาชุมชนมั่นคงในท้องถิ่น ถึงแม้ว่าในชุมชนบางตัวมีคณะทำงานชุดดังกล่าว แต่ด้วยเงื่อนไขที่จะต้องออมเงินเดือนละ 50 บาท ทำให้ชาวบ้านประมงที่อยู่ในเกณฑ์ความยากจนข้ามรุ่นไม่สามารถสะสมเงินออมได้ จึงทำให้คนกลุ่มนี้เข้าไม่ถึงความช่วยเหลือจาก พอช.

กฎหมายประมงที่ไม่เอื้อต่ออาชีพประมงขนาดเล็ก

ปี พ.ศ. 2541 มีกฎหมายการจ่ายเงินช่วยเหลือเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำหรือชาวประมงที่ประสบภัยธรรมชาติ พ.ศ.2541 แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ชาวประมงพื้นบ้านทุกลำจะมี “ใบอนุญาต” ให้ใช้เครื่องมือทำการประมง ที่ออกตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 ดังนั้น เมื่อเกิดสถานการณ์ภัยพิบัติ ชาวประมงพื้นบ้านที่ประสบภัยจึงไม่ได้รับการช่วยเหลือและเงินชดเชย เนื่องจากลักษณะการทำการประมงของชาวบ้านส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นประมงพื้นบ้าน ตามกฎหมายไทยชาวประมงพื้นบ้านจะต้องขึ้นทะเบียน

เรือประมงพื้นบ้านกับกรมประมง และต้องได้รับใบอนุญาตทำการประมงเรือพื้นบ้าน ม. 174 แห่งพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2565, ออนไลน์) ปัญหาของชาวประมงพื้นบ้านยังเผชิญกับกฎหมายที่มาจากต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2553 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization หรือ FAO) ออกกฎหมายการทำประมงที่ผิดกฎหมาย (Illegal Unreported and Unregulated fishing or IUU Fishing) ซึ่งมีผลบังคับใช้ในประเทศไทยด้วยเช่นกัน ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านจำนวนมากที่ไม่มี “ใบอนุญาต” ได้รับผลกระทบไม่สามารถออกเรือหาปลาจนเกิดปรากฏการณ์ต้องขายเรือ ทั้งนี้การประมงพื้นบ้านจัดทำหนังสือกำกับการจับและเคลื่อนย้ายสัตว์น้ำจากเรือประมงพื้นบ้านให้แก่ผู้ซื้อ และให้ผู้ซื้อสัตว์น้ำกรอกข้อมูลเมื่อมีการขายสัตว์น้ำต่อให้ผู้อื่น เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการสืบค้นความชอบด้วยกฎหมายของสัตว์น้ำหรือผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำที่ได้จากการทำประมงตามประกาศกรมประมง เรื่อง กำหนดแบบและรายการหนังสือกำกับการจับและเคลื่อนย้ายสัตว์น้ำจากเรือประมงพื้นบ้าน พ.ศ. 2560 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 29 กันยายน พ.ศ. 2560 แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านที่อยู่ในเกณฑ์ความยากจนจำนวนไม่น้อยในพื้นที่ศึกษาหลายคนไม่มีบัตรประชาชน และไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ทำให้เป็นอุปสรรคใหญ่ต่อการจดทะเบียนและการจัดทำเอกสารให้ถูกต้องตามกฎหมาย

กฎหมายด้านภัยพิบัติที่เข้าไม่ถึงผู้ประมงขนาดเล็ก

ในประเทศไทยมีหน่วยงานกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย (ปภ.) รับผิดชอบด้านภัยพิบัติโดยเฉพาะ เมื่อปี พ.ศ. 2556 มีแนวคิดการบูรณาการการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติในการพัฒนา (Mainstreaming Disaster Risk

Reduction into Development) เพื่อให้การพัฒนาประเทศมีความยั่งยืนปลอดภัยและยังประโยชน์ให้กับสังคมไทยมากยิ่งขึ้น ส่วนภาคการพัฒนาที่เกี่ยวข้องได้แก่ ภาคเกษตรกรรม ภาคการท่องเที่ยว ภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจ การค้าและการลงทุน ภาคโครงสร้างพื้นฐาน ภาคการศึกษา ภาคสาธารณสุข ภาคการเคหะ แต่ยังไม่ปรากฏภาคการประมงโดยเฉพาะประมงขนาดเล็ก (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, 2557, ออนไลน์) ตั้งแต่ พ.ศ. 2541 มีนโยบายในการจ่ายเงินช่วยเหลือเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือชาวประมงที่ประสบภัยพิบัติธรรมชาติ ส่วนเรือประมงพื้นบ้านขนาดเล็กจะต้องมีสำเนาใบอนุญาตให้ใช้เครื่องมือทำการประมงที่ออกตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 และเมื่อมีการตั้งกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในปี พ.ศ. 2545 กระทรวงมหาดไทยแต่งตั้ง กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) ทำให้ประเด็นการจัดการ “ภัยพิบัติ” ถูกรวมศูนย์เข้าสู่ส่วนกลาง ประชาชนถูกทำให้อ่อนแอ

ผลกระทบของกฎหมายฉบับนี้ต่อชาวประมงขนาดเล็กในหมู่บ้านบางตาവാ พบว่า ชาวประมงที่ไม่มีเรือสำเนาใบอนุญาตตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 จะไม่ได้รับความช่วยเหลือเมื่อประสบภัยพิบัติ นอกจากนี้ ชาวประมงในหมู่ 1 บางตาवासส่วนใหญ่เป็นลูกเรือที่ไม่มีเรือของตัวเอง ในช่วงภัยพิบัตินอกจากจะได้รับผลกระทบเช่นเดียวกันกับผู้ที่มีเรือประมงคือ ไม่มีรายได้ในช่วงมรสุม แต่จะไม่ได้รับการช่วยเหลือเยียวยาในช่วงของภัยพิบัติในฐานะที่เป็นชาวประมง นอกจากนี้ยังมีวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการประมงประเภทอื่น ยังประกอบไปด้วยผู้หญิงและแม่บ้านที่ประกอบอาชีพแปรรูปอาหารทะเล รับจ้างซ่อมอวน แกะปลาออกจากอวน จะไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาในกรณีได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติเช่นเดียวกัน

ถึงแม้ว่า ปี พ.ศ. 2556 กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย เริ่มมีแนวคิดเรื่องการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนและการมีส่วนร่วม เริ่มถูกกล่าวถึงและมองเห็น แต่ไม่มีภาคประมง ชุมชนทะเลและชายฝั่ง ปี พ.ศ. 2558 กรมประมง ออกพระราชกำหนดการประมง ชาวประมงพื้นบ้านต้องได้รับ “ใบอนุญาตทำการประมง” ทำให้เรือประมงพื้นบ้านที่ไม่ขึ้นทะเบียน ไม่มีใบอนุญาตหรือไม่มีอาชญาบัตร หรือมีอาชญาบัตรผิดประเภท ไม่สามารถออกจับปลาได้ ปี พ.ศ. 2565 (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เริ่มพูดถึงชุมชนชายฝั่งทะเล แต่อยู่ในมิติสิ่งแวดล้อมและปัญหาขยะ ส่วนวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านมีกล่าวถึงบ้าง แต่น้อยมากและยังไม่ละเอียดลึกซึ้งเพียงพอที่จะทำให้เกิดการคลี่คลายของคนจนข้ามรุ่นโดยเฉพาะผู้หญิงในชุมชนประมงของจังหวัดชายแดนใต้ที่ผ่านมาชุมชนแห่งนี้มีกลไกการจัดการภัยพิบัติและส่งเสริมความช่วยเหลือในรูปแบบของตัวเอง มีการรับถุงยังชีพจากภายนอกทั้งรัฐและเอกชน รวมทั้งองค์กรพัฒนาชุมชนกลไกในการจัดการตัวเอง ได้แก่ การนำถุงยังชีพทั้งหมดที่ได้รับเพื่อนำมารวมไว้เป็นกองกลาง และแจกจ่ายตามครัวเรือนที่อยู่ในหมู่บ้านให้เดินทางมารับของตามจุดที่นัดหมายโดยไม่จำกัดเวลา แต่ภายหลังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการเปลี่ยนผ่านของผู้นำชุมชน รูปแบบการให้ความช่วยเหลือเน้นรายชื่อกับทะเบียนราษฎร์ แต่หลายคนทำงานอยู่ในประเทศมาเลเซียและต่างพื้นที่ส่งผลให้ความช่วยเหลือเข้าไม่ถึงจำนวนครัวเรือนที่มีอยู่จริง ถึงแม้ว่า (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 จะมีการกล่าวถึงการสูญเสียทรัพยากรชายฝั่งจากการกัดเซาะที่รุนแรง ที่จะส่งผลให้ผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่น้ำท่วมต้องอพยพย้ายถิ่นฐานโดยกลุ่มคนผู้มีรายได้น้อยจะเป็นกลุ่มเปราะบางที่มีความสามารถในการปรับตัวต่ำ และอาจไม่สามารถ

ฟื้นตัวกลับมาใช้ชีวิตได้ดังเดิม แต่มีการกล่าวถึงชาวบ้านและหมู่บ้านประมงขนาดเล็กน้อยมาก โดยส่วนใหญ่เนื้อหาของแผนกล่าวถึงมิติสิ่งแวดล้อมและปัญหาขยะเป็นหลัก

กฎหมายด้านสาธารณสุขพื้นฐานที่เข้าไม่ถึงความเจ็บป่วย

ถึงแม้ว่า กระทรวงสาธารณสุขจะระบบอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน โดยมีกฎหมายในการให้การช่วยเหลือและดูแลผู้ป่วยรองรับด้วยระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ว่าด้วยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน พ.ศ. 2555 (กระทรวงสาธารณสุข, 2555, ออนไลน์) โดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมายถึง บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากหมู่บ้านหรือชุมชนและผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมมาตรฐานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่คณะกรรมการกลางกำหนด และ อสม. เป็นคนในชุมชนแต่ทว่าชาวบ้านที่มีความเจ็บป่วยได้รับการดูแลจาก อสม. น้อยมาก เนื่องจาก อสม. ในหมู่บ้านมีศักยภาพจำกัด ทำให้ผู้ป่วยในชุมชนขาดการประสานส่งต่อความช่วยเหลือไปยัง รพ.สต. และโรงพยาบาลใกล้เคียง

กฎอัยการศึกและกฎหมายความมั่นคง

วันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 เกิดการปล้นปืนในพื้นที่ชายแดนใต้ ในวันรุ่งขึ้น รัฐบาลออกกฎหมายความมั่นคงบังคับใช้ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และพื้นที่ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา ทำให้ปัญหาความยากจนในพื้นที่ชายแดนใต้ มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น นอกจากนโยบายการพัฒนาในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ที่เป็นประสบการณ์ร่วมของคนทั่วประเทศแล้ว ปัตตานียังมีกฎหมายพิเศษอีกหลายชั้นที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ ได้แก่ พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 (มูลนิธิสืบสานวัฒนธรรม, มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม และมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์

ประเทศไทย 2554, น. 1-124) พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (รัฐสภา, 2563, ออนไลน์) อันเป็นบริบทที่ซับซ้อนทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ที่มีความพิเศษเนื่องจากเป็นพื้นที่สถานการณ์ความไม่สงบ ส่งผลกระทบต่อโครงการพัฒนาที่ไม่สามารถปฏิบัติการในพื้นที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ชาวบ้านที่มีความสามารถบางคนต้องอพยพออกจากหมู่บ้านเพื่อไปตั้งหลักแหล่งยังหมู่บ้านอื่น จึงเท่ากับหมู่บ้านแห่งนี้สูญเสียทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพออกไปจากชุมชน และขาดโอกาสในการเข้าถึงโครงการพัฒนาในช่วงที่มีสถานการณ์ความไม่สงบ

บริบทของหมู่บ้านบางตาวา

หมู่บ้านบางตาวาอยู่ในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีเนื้อที่ทั้งหมด 1,940.35 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,212,723 ไร่ จังหวัดนี้มีแนวชายฝั่งทางทะเลประมาณ 140.03 กิโลเมตร ดังนั้นจึงมีทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ได้แก่ แนวปะการัง ภูเขาทะเล ป่าชายเลน ป่าชายหาด และพรุ (คณะกรรมการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดปัตตานี, สำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 9 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2564, ออนไลน์) เฉพาะหมู่บ้านบางตาวา หมู่ 1 อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีพื้นที่ชายฝั่งและพื้นที่ในทะเลจำนวน 2,111 ไร่ (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2556ข, ออนไลน์) หมู่บ้านแห่งนี้มีสภาพทางภูมิศาสตร์พื้นที่กว้างขวางทอดตัวยาวเป็นหมู่บ้านชายหาดติดทะเล หากทว่าที่ตั้งเดิมอยู่บริเวณที่เป็นทะเลในปัจจุบัน ห่างจากชายฝั่งไปประมาณ 3 กิโลเมตร มีปัญหาน้ำทะเลกัดเซาะชายฝั่งเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้บ้านเรือนที่ตั้งอยู่บริเวณหาดต่างทยอยพังทลายลง จนต้องถอยร่นเข้ามาอยู่ในป่าชายเลน ปัจจุบันมีจำนวน 184 ครัวเรือนอยู่ในพื้นที่ “โครงการจัดที่ดินทำกินให้

ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล (พื้นที่ป่าชายเลน) (คทช.) จำนวน 1 แปลง บนเนื้อที่ 22 ไร่ 3 งาน 80 ตารางวา ประเภทที่ดินของรัฐที่มีราษฎรครอบครอง และจัดที่ดินเพื่ออยู่อาศัย” โดยส่วนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนและสำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 9

ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการตั้งรกรากถิ่นฐานของหมู่บ้านแห่งนี้ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน มีเรื่องเล่าว่าเมื่อประมาณ 160 ปีที่แล้ว ชาวประมงกลั่นตันมาทำประมง โดยใช้บริเวณปากอ่าวบางตาวาเป็นจุดพักผ่อนเนื่องจากปลอดภัยและอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์น้ำหาดทรายขาว ป่าชายเลน และน้ำใส แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ “น้ำท่วมแดง” หรือ น้ำท่วมใหญ่ ชาวกลั่นตันกลุ่มนี้จึงกลับบ้านและกลับมาอีกครั้งเมื่อน้ำลดลงในครั้งนี้ได้พาครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2465 หรือเมื่อประมาณ 100 ปีที่แล้ว ส่วนคำว่า “บางตาวา” มาจากภาษามลายูถิ่นจาก “ไอร์ตาวา” คำว่า “ไอร์” แปลว่า น้ำ ส่วนคำว่า “ตาวา” แปลว่า จืด รวมกันเป็นหมู่บ้าน “น้ำจืด” นั้นเอง เนื่องจากบริเวณแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณปากคลองระหว่างแม่น้ำกับทะเล ทำให้มีน้ำจืดไหลรวมมายังบริเวณทะเลแห่งนี้ ชาวบ้านได้นำน้ำจากคลองมาใช้ในการอุปโภคบริโภค จนกลายเป็นจุดค้าขายสำหรับเติมน้ำจืดให้กับเรือสินค้า ทั้งยังมีความอุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยป่าชายเลนและป่าหนาแน่น ทำให้ต้องหยุดพักหลายครั้งเนื่องจากต้องใช้เวลานาน นอกจากนี้อำเภอหนองจิกยังเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญ โดยยังหลงเหลือหลักฐานเป็นปล่องโรงสีข้าวขนาดใหญ่ซึ่งยังมีให้เห็นในปัจจุบัน (จรงค์ศรีจันทร์งาม, 2557, ออนไลน์) ภายหลังมีการแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้าน อยู่ในตำบลหนองจิก จังหวัดปัตตานี และเป็น 1 ใน 5 ตำบลที่มีหมู่บ้านน้อยที่สุดในประเทศไทย คือมีเพียง 2 หมู่บ้านเท่านั้น คือ หมู่ 1 และ หมู่ 2

ความจนในอดีตแต่ร้ายวาททรัพยากร

เมื่อชาวบ้านอยู่บนพื้นที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ติดกับทะเล คนในหมู่บ้านเกือบทั้งหมดจึงประกอบอาชีพเกี่ยวกับประมง ได้แก่ การแปรรูปอาหารทะเล ค้าขายอาหารทะเล รับจ้างซ่อมอวน แล่ปลา ดังนั้นทะเลจึงเป็นแหล่งอาหารหลักสำคัญ และเป็นธนาคารแห่งเดียวของชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ ก่อนไฟฟ้าและน้ำประปาเข้าถึง ชาวบ้านอายุ 70 ปีหลายคน เล่าว่า สมัยก่อนไม่ต้องออกเดินเรือไปไกลเป็นกิโลเพื่อหาปลา แต่ปลาหาได้ง่ายมาก และสามารถจับได้ตามชายฝั่งที่มีตาชดขึ้นอยู่ทั่วไป มีทั้งนกนางนวล ปูม้า หาดทรายขาวสวย ดังนั้นถึงแม้ว่าจะยากจน มีลูกมาก และสัตว์ทะเล เช่น กุ้ง ปูดำ ปลา มีราคาถูก โดยจะนับขายกันเป็นตัว เช่น ปลา 100 ตัว ราคา 40 บาท ปลาจาระเม็ดตัวละ 30 สตางค์ แมงดาทะเลตัวละ 50 สตางค์ (จงรักษ์ ศรีจันทร์งาม, 2557, ออนไลน์) ถึงแม้จะไม่ได้ร่ำรวยเงินทอง แต่ชาวประมงเหล่านี้ยังสามารถเลี้ยงสมาชิกในครอบครัวให้อิ่มท้อง ส่วนไฟฟ้าใช้ในการหุงต้มประกอบอาหารและการสร้างบ้านที่อยู่อาศัยจะได้จากไม้ในป่าโกงกางที่มีมากมายอย่างดาษดื่น แสงสว่างยามค่ำคืนใช้น้ำมันมะพร้าวจากตะเกียงประดิษฐ์เอง ส่วนน้ำจืดบริโภคจากแม่น้ำที่ไหลผ่านชุมชน

ความจนรุ่นบรรพบุรุษ

จากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งตลอด 70 ปีที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ชาวบ้านหลายคนชี้ไปที่ทะเลและบอกว่า “ฉโนดของปู่ย่าอยู่ในทะเล” ทำให้ชาวบ้านต้องล่าถอยเข้ามาในแผ่นดิน และไม่สามารถเป็นเจ้าของที่ดินผืนใหม่ได้ ในขณะเดียวกันการถอยร่นเข้าไปอยู่ลึกขึ้นและการแสดงสถานะเป็นเจ้าของที่ดินในที่ใหม่ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เนื่องจาก ณ ปัจจุบัน บ้านที่ปลูกใหม่อยู่ในพื้นที่ป่าสงวน การสังเกตบ้านของชาวบ้านแห่งนี้พบว่า ลักษณะของบ้านและที่อยู่อาศัยจึงมีความแออัด โดยแต่ละหลังมีรูปแบบของบ้านที่แตกต่างกัน

กันออกไป หากบ้านที่สร้างมานานจะมีลักษณะแบบทรงมลายูดั้งเดิม คือ ทำด้วยวัสดุไม้ และพื้นยกสูงประมาณ 1.5 เมตร บ้านลักษณะนี้เมื่อเกิดภัยพิบัติประเภทน้ำท่วมสมาชิกสามารถขึ้นไปอยู่ชั้นลอยของบ้านได้ ในขณะที่บ้านที่สร้างขึ้นใหม่จะก่อด้วยอิฐและปูนชั้นเดียวใช้หลังคามุงกระเบื้อง แต่บ้านลักษณะชั้นเดียวแบบปูนนี้จะมีปัญหาเมื่อเกิดน้ำท่วม ชาวบ้านจะต้องยกของขึ้นที่สูง และบางครั้งครัวต้องนอนท่ามกลางน้ำท่วมบ้าน ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับคนรุ่นพ่อแม่และปู่ย่าถึงแม้ว่าจะไม่ได้มีเงินทองมากนัก แต่สามารถทำมาหากินกับท้องทะเลที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ได้ไม่ยากลำบากและไม่ต้องเผชิญกับภัยพิบัติธรรมชาติบ่อยครั้ง ชาวบ้านบางตาว่าส่วนมากประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก สัตว์น้ำและทรัพยากรธรรมชาติหาได้ง่ายเพียงเดินตามชายหาดสีขาว ชาวบ้านมักจะนำถุงกระสอบตักทรายจนเต็ม และนำไปขายถุงละ 10 บาท เมื่อก่อนมีปลาเต็มลำเรือ ถึงแม้จะมีราคาถูก เพียงกิโลละ 3 บาทแต่ค่าครองชีพไม่แพง คนรุ่นปู่ย่าถึงแม้ว่าจะเรียนจบการศึกษาเพียงชั้นประถม 4 แต่สามารถอ่านออกเขียนได้ด้วยลายมือที่สวยงาม

ภัยพิบัติและความยากจนที่ถูกละเลย

การกัดเซาะชายฝั่งของน้ำทะเลต่อชายหาดเป็นภัยธรรมชาติ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสไหลเวียนของน้ำซึ่งเกิดขึ้นภายในอ่าวไทย ส่งผลให้เกิดการพังทลายของพื้นที่ริมหาด การอพยพจากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งคาดว่า เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อประมาณ 70 ปีที่แล้ว ในแต่ละครั้งทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านต้องขยับถอยร่นลึกเข้ามาข้างในแผ่นดินมากขึ้น ในอดีตเคยมีบ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างของ 4 หมู่บ้าน ได้แก่ กำปงปาตา กำปงปะชี กำปงซือมา และกำปงสือแม่มือลองกู (คำว่า “กำปง” หมายถึง หมู่บ้าน) แต่สุดท้ายแผ่นดินที่เคยเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านทั้งหมดจมอยู่ใต้ทะเลทำให้ชาวบ้านต้องอพยพย้ายที่อยู่อาศัย บางกลุ่มก็ย้าย

ไปตั้งถิ่นฐานที่อื่น บางกลุ่มก็ตั้งถิ่นฐานถัดจากหมู่บ้านทางใต้ในเขตพื้นที่ป่าชายเลน ชาวบ้านหลายคนจำได้ว่าหมู่บ้านปากบางตาва ถอยร่นมา 3-4 ครั้งแล้ว (จรัลศรีจันทร์งาม, 2557, ออนไลน์) จนปัจจุบันหมู่บ้านถูกบังคับโดยธรรมชาติให้ต้องเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติและกลายเป็นผู้บุกรุกเพราะสิทธิในที่ดินดั้งเดิมจมอยู่ใต้ก้นทะเล (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2556ก, ออนไลน์)

ภายหลังรัฐได้มีการอนุญาตให้ชาวบ้านสามารถอยู่อาศัย ตามมติ ค.ร.ม. เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2543 และ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2543 จำนวน 22 ไร่ 3 งาน 80 ตารางวา แต่ชาวบ้านจะไม่ได้กรรมสิทธิ์ในการออกโฉนดที่ดิน (ป้ายประกาศหน้าหมู่บ้านโดยกรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ปี พ.ศ. 2543) ด้วยสถานะดังกล่าวชาวบ้านจึงได้เพียงอยู่อาศัยแต่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น การกู้เงินโดยมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ถึงแม้ว่า รัฐบาลจะมีการแก้ไขปัญหาการไม่มีที่อยู่อาศัยของคนจน ในปี พ.ศ. 2546 โดยมอบหมายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ดำเนินโครงการบ้านมั่นคงเพื่อแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคนจนเมืองทั่วประเทศ มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนสร้างบ้านให้ผู้ที่อยู่ในฐานะยากจนและไม่มีบ้านอยู่ โดยมีแนวทางให้ชุมชนเป็นเจ้าของโครงการโดยมีภาครัฐและหน่วยงานท้องถิ่นให้การสนับสนุน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.ช, ออนไลน์) โดยมีเงื่อนไขให้ชาวบ้านช่วยสมทบทุนเข้ากองทุนด้วยการเก็บออมเดือนละ 50 บาท อันจะนำไปสู่การให้โครงการสามารถช่วยซ่อมแซมบ้าน หรือสร้างบ้านสำหรับคนที่ไม่มีที่อยู่อาศัยให้ หากว่าชาวบ้านหลายคนในหมู่บ้านแห่งนี้ยังไม่สามารถปฏิบัติได้ตามข้อตกลง เนื่องจากภาวะความยากจนแสนสาหัสจนไม่สามารถเก็บออมได้เลย

การแก้ปัญหาคัดเคาะชายฝั่งที่ผ่านมามีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การสร้างกำแพงกันคลื่นเป็นระยะทางกว่า 800 เมตร แต่ก็เกิดการแตกร้าวและไม่สามารถป้องกันการกัดเซาะอย่างยั่งยืน หลังจากนั้นกรมชลประทานเข้ามาแก้ปัญหาโดยการนำหินขนาดใหญ่วางเป็นแนว โดยมีเป้าหมายเพื่อลดแรงปะทะของน้ำทะเล แต่ยังไม่สามารถหยุดยั้งการกัดเซาะชายฝั่งได้เช่นเดียวกัน จนกระทั่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดนำแบบปูนก่อที่มีลักษณะเป็นแฉกเหมือนดาวมาจากประเทศญี่ปุ่น แต่ผลิตจากโรงงานในจังหวัดปัตตานี และนำมาวางบริเวณริมชายหาดทอดเรียงเป็นแนวยาวเมื่อปี พ.ศ. 2536 ชาวบ้านเรียกปูนรูปแฉกว่า “ตุ๊กตาญี่ปุ่น” เพราะนำแบบมาจากประเทศญี่ปุ่นนั่นเอง (จรัลศรีจันทร์งาม, 2557, ออนไลน์)

คนจนราคาแพง

จากเดิมที่ชาวบ้านบางตาва เคยใช้ไฟจากน้ำมันตะเกียงกาด และไฟจากไม้ฟืนในป่าโกงกาง ซึ่งไม่มีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อถึงยุคของการพัฒนาที่เริ่มมีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น คือค่าไฟฟ้าและค่าน้ำประปา ประมาณเดือนละ 150 บาท ในขณะที่บ้านบางหลังต้องขอพ่วงไฟจากเพื่อนบ้านเนื่องจากสร้างขึ้นใหม่และไม่มีทะเบียนบ้านทำให้ต้องเสียค่าไฟแพงกว่าถึง 2 เท่า ส่วนน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภคเดิมที่ต้องใช้น้ำในคลอง แต่ภายหลังน้ำไม่ใสและสะอาดเหมือนเช่นในอดีต ส่งผลให้ชาวบ้านต้องใช้น้ำประปา และบ้านที่ไม่มีน้ำประปาจะต้องต่อน้ำประปาจากเพื่อนบ้านเช่นกัน จึงไม่น่าแปลกใจว่าบางบ้านที่ไม่มีเงินจ่ายค่าน้ำประปา จะไม่มีน้ำสะอาดใช้ นอกจากนี้หมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ริมทะเลและเขตป่าสงวน จึงไม่มีพื้นที่สำหรับทำเกษตรกรรม ปลูกพืชผักและปลูกข้าวทำให้ชาวบ้านต้องซื้ออาหารจากรถโหล่ ที่มีราคาแพงกว่าตลาด 2-3 เท่า เช่น ผักบุ้งกิโลละ 100 บาท ยิ่งเมื่อถึงหน้ามรสุมและช่วงภัยพิบัติธรรมชาติ ชาวบ้านยังไม่

สามารถหารายได้จากการประกอบอาชีพอื่นได้เลย นอกจากนี้หมู่บ้านแห่งนี้ยังต้องเผชิญกับภัยพิบัติธรรมชาติที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เช่น คลื่นพายุซัดฝั่ง เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 (ศรีสมภพ จิตรภรณ์ศรี และปัญญศักดิ์ โสภณวสุ, 2553, ออนไลน์) พายุปาปิก หรือ พายุโซนร้อน ช่วง 3-5 มกราคม พ.ศ. 2563 (บีบีซี นิวส์ ไทย, 2562, ออนไลน์) ล่าสุดตั้งแต่วันที่ 4-15 มกราคม 2564 ที่ผ่านมา ยังมีภัยพิบัติจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้เกิดฝนตกหนัก น้ำท่วมเฉียบพลัน น้ำล้นตลิ่ง และคลื่นลมแรง ทำให้พื้นที่ตลาดนัดขายปลาของชาวบ้านต้องปิดลงชั่วคราวเกือบ 3 สัปดาห์ เนื่องจากภาวะน้ำท่วมจังหวัด

ด้วยข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ และข้อจำกัดทางสังคมมากมาย สภาพของหมู่บ้าน จึงเกิดความแออัด เนื่องจากถูกผลักดันโดยธรรมชาติให้ชาวบ้านต้องเข้ามาอยู่พื้นที่แคบๆ บ้านแต่ละหลังจึงถูกสร้างให้อยู่ติดกัน สภาพบ้านก่อจากอิฐอย่างง่ายและใช้หลังคากระเบื้องหรือหลังคาสังกะสีที่มีรอยแตกกร้าว แต่ก็พอจะเป็นที่คุ้มหัวนอนได้ในขณะที่บางส่วนเป็นบ้านทรงสูง ทำด้วยไม้ สไต้ลมลายูดั้งเดิม ระบบถ่ายน้ำเสียยังกระจายตัวไม่ดี จึงยังเห็นสภาพร่องรอยของน้ำขังจนกลายเป็นสีดำเน่าเหม็น และสภาพของกองขยะ ซึ่งมองผิวเผินๆ ก็ไม่ต่างอะไรจากชุมชนแออัดในเมือง ตอนนี้นักชาวบ้านต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตเพิ่มมากขึ้น เพราะทั้งไฟฟ้าและน้ำประปาเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญจากเดิมที่วิถีเคยใช้ความสว่างจากตะเกียงน้ำมันก๊าด ตอนนี้ก็เปลี่ยนมาใช้แสงสว่างจากหลอดไฟ และใช้น้ำประปา จึงไม่แปลกใจเลยว่า บางบ้านมีแต่หลอดไฟฟ้า แต่ไม่มีไฟฟ้าเพราะไม่มีเงินสำหรับเปลี่ยนหลอดไฟ ส่วนบ้านบางหลังต้องต่อไฟจากเพื่อนบ้านที่เงินเหมือนกัน เพราะสร้างบ้านในเขตมัสยิด ซึ่งไม่รู้ว่เมื่อไหร่เขาจะไล่ที่

ณ ปัจจุบัน ทะเลกลับไม่ได้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีต ทรัพยากรทางทะเลลดลงจำนวนมาก

เป็นผลจากการนโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นสนับสนุนให้เฉพาะประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่ เพื่อเพิ่มค่า GDP ตั้งแต่ยุคสมัยของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ทั้งนี้ในยุคต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจก่อให้เกิดประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่ มีการใช้เครื่องมือประมงประเภท อวนลาก อวนรุน ซึ่งมีอนุภาพในการจับสัตว์น้ำได้จำนวนมาก เพราะมีตาถี่ และกวาดถึงก้นทะเล ช่วงปี พ.ศ. 2535 ถือเป็นปีที่มีปรากฏการณ์ใช้อวนลาก อวนรุน จำนวนมาก ในขณะเดียวกันก็มีความสามารถในการทำลายล้างสูง กวาดล้างปะการังซึ่งเป็นบ้านของปลาว่ายอ่อน จนปลาเริ่มหายไปจากท้องทะเลหรือไม่ปะการังก็ถูกทำให้เสื่อมโทรมด้วยเครื่องมือประมงนี้ ภายหลัง พ.ศ. 2540 จังหวัดปัตตานีประกาศให้เป็นเขตปลอดอวนรุน มีการประกาศให้ 3 กิโลเมตรจากชายฝั่ง เป็นเขตประมงพื้นบ้าน ห้ามอวนลาก อวนรุนเข้ามาในเขตทะเลชายฝั่ง แต่อย่างไรก็ตามจำนวนประมงพาณิชย์ที่มีมากและไม่มีความหมายสำหรับสงวนพื้นที่ให้ชาวประมงพื้นบ้านอย่างจริงจัง ส่งผลกระทบให้ทรัพยากรในทะเลก็ลดน้อยลงหากเทียบกับความอุดมสมบูรณ์ในอดีต

ภัยพิบัติ นโยบาย กฎหมายของรัฐ สิ่งที่เกิดทำให้เกิดความยากจนข้ามรุ่น

กรณีศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ความยากจนข้ามรุ่นของหมู่บ้านแห่งนี้มาจากโครงสร้างทางสังคมผ่านนโยบายและกฎหมายหลายประเภท ที่ไม่ได้ส่งเสริมให้คนจนเหล่านี้หลุดพ้นจากความยากจน และเข้าไม่ถึงระบบการศึกษาภาคบังคับ ทำให้คนจนเหล่านี้ขาดทักษะในการอ่าน เขียน และคิดเลขอย่างง่าย ขาดโอกาสในการเข้าถึงการพัฒนาของรัฐ เช่น โครงการบ้านมั่นคง โครงการพัฒนาส่งเสริมอาชีพ นอกจากนี้การระบบการศึกษาแบบกระแสหลักยังไม่เอื้อต่อวิถีชีวิตของลูกประมงที่ต้องเดินทางไปพร้อมกับเรือเพื่อออกหาปลา ตั้งแต่วัยเด็ก บางคนถึงแม้ว่าพอจะได้เรียนหนังสือ

อยู่บ้าน แต่ยังไม่อยู่ในภาวะที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ทั้งยังพบภาวะการขาดแคลนน้ำสะอาด ห้องน้ำสะอาดลักษณะของกรณีศึกษาที่พบร่วมกัน คือ เป็นกลุ่มที่ไม่มีที่ดิน ไม่มีเรือ ไม่มีโทรศัพท์ ไม่มีการศึกษา มีลูกพี่ไม่ได้ เพราะติดยาจนสติฟั่นเฟือน หรือสามีก็ติดยา และมีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ชาวบ้านต้องผ่อนของแพง เช่น หากต้องการซื้อหม้อหุงข้าว โดยปกติมีราคา 1,200 บาท แต่ในหมู่บ้านจะมีเจ้าแม่มาขายผ่อน โดยเรียกเก็บเป็นรายอาทิตย์ละ 50 บาท ถึงแม้ว่าจะมีราคาถูก ชาวบ้านสามารถผ่อนได้ หากทว่าเมื่อรวมแล้ว ชาวบ้านต้องจ่ายในราคาที่แพงกว่า 2 เท่า คือ 2,000 บาท

ความยากจนที่ทำให้ชาวประมงอยู่ในสภาวะการอ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ ทำให้ผู้ชายชาวประมงมักใช้เวลาในร้านน้ำชายเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และพึ่งพาข่าวสารจากการเล่าปากต่อปาก โอกาสในการรับรู้รับทราบเกี่ยวกับนโยบายและโครงการพัฒนาในชุมชน รวมถึงการเข้าถึงประโยชน์ของการพัฒนาเมื่อผ่านตัวอักษรหรือผ่านเทคโนโลยี เช่น เว็บไซต์และมือถือ หรือแผ่นประกาศก็ยังมีจำกัด ในมุมมองของชาวบ้านนิยามว่า คนจน คือ คนที่ไม่มีมือถือ มีภาวะการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เข้าไม่ถึงข้อมูลด้านการพัฒนาของรัฐบาล อีกทั้งโครงการพัฒนาที่ลงมาไม่ต่อเนื่อง ถึงแม้ในหมู่บ้านจะมีโครงการบ้านมั่นคง แต่ด้วยเงื่อนไขที่ต้องเก็บเงินเดือนละ 50 บาท ชาวบ้านยังไม่สามารถหาเช่ากองทุนได้ เนื่องจากทุกบาททุกสตางค์ต้องใช้เพื่อซื้อข้าวสารรอกหม้อ ดังนั้นชาวบ้านกลุ่มนี้จึงไม่มีโอกาสที่จะซ่อมแซมบ้าน หรือสร้างบ้านใหม่ นอกจากนี้ในสมัยก่อนโครงการพัฒนาไม่เข้าชุมชนมุสลิม เพราะความแตกต่างด้านภาษาและวัฒนธรรม

ความยากจนข้ามรุ่น ใน (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 นิยามว่า ครีวเรือนที่มีเด็กและเยาวชนอายุ 0-18 ปี และมีความขัดสนทางรายได้ หรือมีไร้รายได้ อย่างน้อยอย่างใดอย่างหนึ่งจาก 4 มิติ

ดังนี้ งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า จาก 10 กรณี เข้าเกณฑ์ด้านมิติสุขภาพ คือ มีเด็กที่อยู่ในภาวะทุพโภชนาการจำนวน 6 กรณี ส่วนมิติด้านสภาพแวดล้อม พบว่าทุกกรณีไม่มีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยเนื่องจากอยู่ในพื้นที่ป่าสงวน มิติด้านการศึกษา พบว่า ไม่ได้รับการศึกษาภาคบังคับ และไม่ได้เรียนต่อ ม.4 บางคนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ และนับเลขอย่างง่ายไม่เป็น โดยมี 3 กรณี ลูกไม่จบการศึกษาภาคบังคับเช่นกัน ส่วนมิติด้านความมั่นคงทางการเงิน พบว่า ทุกกรณีครัวเรือนมีรายได้ต่ำกว่า 38,000 บาทต่อคน/ต่อปี และไม่มีเงินออม

บทสรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการศึกษา

1. ภาวะการอ่านออก เขียนไม่ได้ เป็นผลมาจากความยากจนข้ามรุ่น ที่ไม่สามารถเข้าสู่ระบบโรงเรียน ตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ รวมทั้งระบบการศึกษาไม่ได้ถูกออกแบบมาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวประมง
2. ภาวะของความพิการของผู้หญิงเมื่อเริ่มเข้าสู่วัยซรา ส่งผลให้เกิดหมอนรองกระดูกทับเส้นประสาท จนไม่สามารถเดินและทำงานได้อีกต่อไป สืบเนื่องจากการตรากตรำทำงานหนักตั้งแต่วัยเด็ก ได้แก่ การซ่อมอวน การแล่ปลา ขายอาหาร ที่ต้องนั่งอยู่ในท่าเดียวกันอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ในขณะที่อายุขัยของผู้ชายต่ำกว่าอายุขัยเฉลี่ยของประเทศ และการเปลี่ยนอาชีพใหม่ประสบกับความยากลำบากเพราะไม่จบการศึกษาภาคบังคับ และไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ รวมทั้งขาดโอกาสในการเข้าถึงโครงการพัฒนาของรัฐที่เกี่ยวข้องกับทักษะอาชีพ
3. ภาวะความพิการของผู้หญิงทำให้เกิดการพึ่งพิงในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ในขณะที่ครัวเรือนมีเด็ก คนว่างงาน หรือทั้งครอบครัวว่างงาน คนในวัยทำงานที่ติดยาเสพติด ทำให้มีอัตราการพึ่งพิงในในครอบครัวสูง
4. ภาวะการว่างงานในครอบครัว การลดลงของทรัพยากรในทะเลและชายฝั่ง รวมทั้งป่าชายเลน และ

ภาวะความยากจน พบว่ามีเด็กที่มีภาวะทุพโภชนาการ ไม่ได้เรียนหนังสือ และไม่จบการศึกษาภาคบังคับ

5. ในขณะที่ครอบครัวมีภาวะยากจน แต่ยังพบสามีที่มีภรรยาหลายคน ทำให้การเลี้ยงดูภรรยาและครอบครัวไม่มีคุณภาพ

6. ถึงแม้ว่ารัฐจะมีระบบบัตรสวัสดิการของรัฐ แต่พบว่าชาวประมงที่ลงทะเบียนกับผู้นำชุมชน ได้วงเงินไม่ครบจำนวน

7. ระบบการรักษาขั้นพื้นฐานอยู่ในระดับต่ำมาก ทุกบ้านไม่มียาสามัญประจำบ้าน ผู้ป่วยไม่ได้รับการดูแลจาก อสม.

8. โครงการบ้านมั่นคงที่ถูกออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือคนจนเมือง เข้าไม่ถึงคนจนที่สุด ทำให้คนจนต้องอยู่ภายใต้หลังคาที่รื้อตลอดเวลาเมื่อมีฝนตกและพายุ หลายครอบครัวต้องนอนท่ามกลางน้ำท่วมในบ้าน

9. ปัญหาด้านสาธารณสุขพื้นฐาน เช่น ปัญหาขยะ เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในชุมชน รวมทั้งบ้านที่ไม่มีห้องน้ำหรือห้องอาบน้ำ ทำให้ต้องใช้ห้องน้ำของมัสยิด

10. บ้านที่อยู่อาศัยบางหลังถูกสร้างบนพื้นที่มัสยิด มีความไม่มั่นคง เพราะไม่ทราบว่ามัสยิดจะขอคืนที่ดินคืนเมื่อใด

11. ไม่พบทรัพย์สินและเงินออมในทุกกรณีศึกษา และพบว่าทุกกรณีศึกษามีหนี้สิน

12. พบครัวเรือนที่มีปัญหาเรื่องน้ำดื่มและน้ำใช้ ทำให้การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคไม่สะอาด

13. การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติผ่าน การบอกเล่าปากต่อปาก และเสียงตามสายจากมัสยิด เท่านั้น หากวันหนึ่งวันใด เกิดภัยพิบัติใหญ่และไม่มีไฟฟ้า จะกระทบกับกลุ่มเปราะบางเหล่านั้นมากที่สุด

อภิปรายผลการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะความยากจนข้ามรุ่นของผู้หญิงชาวประมงขนาดเล็กในบริบทสถานการณ์ภัยพิบัติ พื้นที่ ม. 1 ตำบลบางตาอา อำเภอนงนุช จังหวัดปัตตานี จากข้อมูลหลักจากภาคสนาม 10 กรณีศึกษา อิงการคัดเลือกจากนิยามของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กล่าวว่า “ความยากจนข้ามรุ่น” หมายถึง คนจนจำนวนหนึ่งที่ติดอยู่กับดักรายการจนมาเป็นเวลานาน โดยขาดโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์จากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และต้องส่งต่อความยากจนไปสู่ลูกหลานจนกลายเป็น “ครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น” (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564, ออนไลน์) สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564, ออนไลน์) กำหนดลักษณะของครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น โดยจะต้องเข้าลักษณะของความยากจนข้ามรุ่นอย่างน้อย 1 ลักษณะ จากกรณีศึกษาทั้ง 10 กรณี พบว่ามีถึง 4 ลักษณะที่เป็นจุดรวมร่วมกัน คือ 1) การขาดความมั่นคงทางการเงินเนื่องจากทุกบ้านไม่มีเงินออมและมีหนี้ที่เกิดจากการใช้ชีวิตประจำวัน ได้แก่ ค่าไฟฟ้า 2) สมาชิกในครอบครัวไม่ได้รับการศึกษาขั้นบังคับ และต้องหลุดออกจากระบบการศึกษาเพราะครอบครัวไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาได้ 3) หัวหน้าครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นมีการศึกษาเพียงระดับประถมหรือต่ำกว่า และ 4) อาชีพของหัวหน้าครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นส่วนใหญ่ คือ อาชีพประมง รับจ้างแล่ปลา และรับจ้างทั่วไป

งานวิจัยชิ้นนี้ยังพบว่า ภัยพิบัติเชิงโครงสร้างทำให้ผู้หญิงกลายเป็นคนขายขอบและอยู่ในสถานะที่เป็นคนกลุ่มเปราะบางทางสังคม ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่า เหตุการณ์การกัดเซาะชายฝั่งทำให้ชาวบ้านต้องอพยพใหญ่มาแล้วถึง 3 ครั้ง ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อ 70 ปีที่แล้ว สมัยปู่ตายาย รวมทั้งเหตุการณ์ภัยพิบัติใหญ่ที่เกิดขึ้น

ทุก 10 ปี เช่น คลื่นพายุซัดฝั่ง หรือทุกปี เช่น อุทกภัย ภัยพิบัติเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ชาวบ้านที่ยากจนเปราะบางอยู่แล้ว ต้องเผชิญกับความยากจนและลำบากเพิ่มมากขึ้นในการใช้ชีวิต ทำให้รุ่นหลังที่ต่อมาต้อง ถูกผลักเข้ามายังชายฝั่งมากขึ้น ต้องอาศัยอยู่บนพื้นที่ถูกประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ผลของการห้ามดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามประกาศนี้ที่อาจจะเป็นการเสื่อมเสียสภาพของป่าสงวนแห่งชาติ เช่น การเข้าอยู่อาศัย การก่อสร้าง การแผ้วถาง การเผาป่า การทำไม้ การเก็บหาของป่า (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยทรัพยากรทางน้ำ, 2551, ออนไลน์) ทำให้ชาวประมงขนาดเล็ก ไม่สามารถใช้ทรัพยากรจากป่าชายเลน เช่น การนำไม้ฟืนเพื่อหุงข้าว หรือการนำไม้ไผ่มาสร้างบ้าน กิจกรรมดังกล่าวในอดีตเป็นสิ่งถูกทำให้ผิดกฎหมายในภายหลัง จากเรื่องเล่าของชาวบ้าน พบว่าทรัพยากรในบริเวณแห่งนี้ทั้งบนบกและชายฝั่งรวมทั้งในทะเลอุดมสมบูรณ์จนกลายมาเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน ณ ปัจจุบัน เนื่องจากป่าโกงกางมีอยู่อย่างดาดดินทั่วไปใน นอกจากนี้การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่จะสามารถนำไปจำหน่ายหรือจำนอง กู้ยืมจากธนาคาร เพื่อนำไปต่อยอดธุรกิจอื่น การเปลี่ยนแปลงของชายฝั่งและชายหาดที่หายไป ทำให้ชาวประมงยากจนและไม่มีเรือเป็นของตัวเอง ไม่สามารถหาสัตว์น้ำตามชายฝั่งเพื่อดำรงชีวิตหรือนำไปขายเพื่อแลกเปลี่ยนให้เป็นเงินทุน ดังนั้นนอกจากภัยพิบัติทางธรรมชาติได้แก่ การกัดเซาะชายฝั่ง และภัยพิบัติทั่วไปแล้ว ความยากจนคำร่น ในพื้นที่ภัยพิบัติยังสัมพันธ์กับโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐบาลกับพลเมืองในรูปแบบของกฎหมาย ทำให้ชาวบ้านต้องเผชิญกับภัยพิบัติอย่างถาวร สอดคล้องกับแนวคิดของ Austin, K. F., & McKinney, L. A. (2016, pp. 335-380) ที่กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ ในที่นี้ก็คือ การกัดเซาะชายฝั่ง การหายไปของทรัพยากรธรรมชาติ

ในทะเลทำให้ชาวประมงพื้นบ้านขนาดเล็กไม่สามารถที่จะหาทรัพยากร เพื่อนำมาใช้ในการเลี้ยงดูครอบครัว และเพื่อขายต่อไป ปัจจุบันดังกล่าวจึงมีผลต่อคนกลุ่มเปราะบาง เป็นอย่างยิ่ง

ในบริบทของภัยพิบัติผู้หญิงในหมู่บ้านแห่งนี้ ถูกกดทับด้วยปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมการเข้าไม่ถึงทรัพยากรที่เท่าเทียมกันทั้งก่อนและหลังภัยพิบัติ ได้แก่ ผู้หญิงทั้งหมดไม่จบการศึกษาภาคบังคับ มีภาวะการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ หรืออ่านออกได้เพียงเล็กน้อย ผู้หญิงจำนวนมากไม่เคยได้รับการฝึกทักษะด้านอาชีพ มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ความยากจน ไม่มีเงินออมและเงินเก็บ บางคนมีหนี้สินเกิดจากการที่จะต้องจ่ายค่าน้ำค่าไฟ ทุกครอบครัวไม่มีสิทธิในที่ดินและทรัพย์สิน หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นผู้ชาย ไม่จบการศึกษาภาคบังคับ เช่นเดียวกัน ใน 10 เขตทุกกรณี เป็นหญิงหม้าย สูญเสียสามีจากการที่สามีเสียชีวิต บางกรณี เกิดจากการหย่าร้าง ในกรณีที่มีการหย่าร้างสามีไม่ได้ส่งเสียค่าเลี้ยงดู ทำให้ผู้หญิงต้องรับภาระในการดูแลสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะเด็ก คนชรา และคนพิการ เกือบทุกครอบครัวมีลูกและไม่สามารถที่จะส่งเสียจนจบการศึกษาภาคบังคับ หลายคนประสบกับปัญหาสุขภาพ อย่างหนัก เนื่องจากกิจกรรมการประกอบอาชีพในช่วงวัยรุ่น จนถึงปัจจุบัน บางคนกระดุกสันหลังทับเส้นประสาทจนไม่สามารถที่จะเดินได้ โดยวัฒนธรรมของผู้หญิงในชุมชนแห่งนี้ ครอบครัวมีความคาดหวังว่าผู้หญิงจะต้องทำหน้าที่ดูแลเรื่องปากท้องของคนในครอบครัว หล่อหลอมและขัดเกลาทางสังคม จึงเน้นให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน ทำกับข้าว และดูแลลูกเป็นหลัก ในขณะที่ผู้ชาย จะเน้นการออกเรือประมงเพื่อหาปลาและนำปลามาขายให้กับภรรยา โดยที่ภรรยาจะนำมาแลและแปรรูปไปขายในตลาด ต่อไป ปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับองค์กรอนามัยโลก (World Health Organization, 2002, online) ที่กล่าวว่า ผู้หญิงมีความเสี่ยงจากภัยพิบัติอันเนื่องจากปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม

เมื่อผู้หญิงเข้าสู่วัยชราและพบความพิการ ผู้ที่ดูแลจะเป็น บุตรสาว แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า ครอบครัวที่ไม่มี บุตรสาว บุตรชายจะรับหน้าที่แทน แต่จะทำให้ขาด โอกาสทางสังคมในการทำงานและพัฒนาทักษะอื่นๆ หรือผู้หญิงจะถูกทอดทิ้งให้อยู่ลำพังเนื่องจากลูกสาว แต่งงานและย้ายออกนอกชุมชน ทั้งนี้เมื่อเกิดภัยพิบัติ ผู้หญิงในกรณีศึกษาที่ทำอาชีพประมงต่อเนื่อง ได้แก่ แล่ปลา แปรรูปอาหารทะเล ซ่อมอวน จะไม่ได้รับการ ชดเชยเยียวยา เนื่องจากไม่เข้าเกณฑ์การเยียวยาของ ชาวประมงในสถานการณ์ภัยพิบัติที่เน้นต้องมีใบอนุญาต สำหรับการมีเรือ ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการเสนอ ให้การบรรเทาสาธารณภัยจะต้องทำงานอย่างหนักใน การเพิ่มขีดความสามารถของผู้หญิงให้รับมือกับ สถานการณ์ภัยพิบัติได้ก่อนภัยพิบัติมาถึง และควรเพิ่ม เกณฑ์การเยียวยาผู้ประมงภัยที่เกี่ยวข้องกับประมง ต่อเนื่อง

จากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป้าหมายที่ 13 ประเด็นการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ งานวิจัยชิ้นนี้ ยังไม่พบ แนวทางในการจัดทำแผนป้องกันและบรรเทา สาธารณภัยที่เหมาะสมสอดคล้องกับชุมชนประมงขนาดเล็กที่ต้องเผชิญกับภัยพิบัติประเภทการกัดเซาะชายฝั่ง และภัยพิบัติประเภทอื่นๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนประมง แห่งนี้ ความท้าทายมีหลายปัจจัย เช่น เงื่อนไขของ การอ่านออกเขียนได้ การใช้ภาษาถิ่น คือ ภาษามลายู ปัตตานี ในการสื่อสาร วัฒนธรรมมลายูมุสลิมแบบ ประมงชายฝั่ง และการให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการ วางแผนเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ จึงนับว่าเป็น เรื่องท้าทายอย่างยิ่งที่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและ ไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลังจะสร้างโลกที่ปลอดภัยสำหรับ คนจนข้ามรุ่นได้อย่างไร

ส่วนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย ในสถานการณ์ภัยพิบัติ งานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า การสื่อสาร ในช่วงสถานการณ์ภัยพิบัติ แต่ผู้หญิงจะได้รับข้อมูล

สถานการณ์ภัยพิบัติ รวมไปถึงการอพยพเคลื่อนย้ายจาก กลุ่มคนใกล้ชิด เช่น ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน และ การที่ผู้หญิงจำนวนมาก ไม่ได้รับการศึกษาจนจบ การศึกษาภาคบังคับ จึงมีภาวะการอ่านไม่ออกเขียน ไม่ได้ ทั้งนี้ภาวะความยากจน ยังมาจากการไม่สามารถ กำหนดราคา ทรัพยากรสัตว์น้ำได้ เนื่องจากวัฏจักรวงจร ความยากจน ทำให้ผู้หญิงจะต้องกู้ยืมเงินจากเจ้าแก่ และผ่อนจ่ายในระยะเวลาานานมาก เนื่องจากเป็นการ เสียดอกเบี้ยในราคาที่สูง แต่ชาวบ้านก็จะรู้สึกเป็น บุญคุณ เนื่องจากการกู้ยืมเงินจากเจ้าแก่ มีความสะดวก สบายกว่าการกู้ยืมเงินจากธนาคารที่มีขั้นตอน ขบวนการ ยุ่งยากสำหรับชาวบ้าน ที่มีภาวะการอ่านไม่ออกเขียน ไม่ได้ ดังนั้นเมื่อได้ปลาจากท้องทะเล จึงจะต้องขาย ทรัพยากรสัตว์น้ำให้กับเจ้าแก่ ผู้ที่ให้กู้ยืมเงิน และ เจ้าแก่จะกำหนดราคาของปลา ความยากจนนี้ทำให้ ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึง ข้อมูลข่าวสาร และการสื่อสาร ผ่านระบบมือถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายการพัฒนา และการแจ้งเตือนเรื่องภัยพิบัติ สอดคล้องกับ Fothergill, A. (1996, pp. 33-56; 1998, pp. 11-25) ที่กล่าวว่า ระบบการสื่อสารเตือนภัยและการตอบสนอง ได้แก่ สัญญาณไซเรน วิหุก ซึ่งผู้หญิงมีลักษณะของ การรับการสื่อสารข้อมูลแตกต่างจากผู้ชาย และเผชิญกับ ความเสี่ยงไม่เหมือนกับผู้ชาย เนื่องจากมีเครือข่ายทาง สังคมที่แตกต่างกัน และการตอบสนองต่อการอพยพ เคลื่อนย้ายที่แตกต่างจากผู้ชาย เช่น ผู้หญิงมักจะพึ่ง กลุ่มคนใกล้ชิดมากกว่า เช่น สามี ญาติพี่น้อง เพื่อน และ เพื่อนบ้าน ดังนั้นเมื่อถึงคราวอพยพ ผู้หญิง จะพึ่งญาติพี่ น้อง และเพื่อนบ้านรวมทั้งคนใกล้ชิดเป็นหลัก สอดคล้อง กับแนวคิดของ Amaratunga, D., Haigh, R., Ginige, K., Amaratunga, D. and Haigh, R., (2009, pp. 23-34) และ Felten-Biermann (2006, pp. 82-86) ที่กล่าวว่าในบริบทของภัยพิบัติผู้หญิงมีปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรมอื่นๆ ได้แก่ (1) การเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่ เท่าเทียมกันทั้งก่อนและหลังภัยพิบัติ (2) การแบ่งงาน

ตามเพศ โดยสตรีมีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแล เด็ก คนชรา และคนพิการ (3) การเปิดเผยความรุนแรง ในครอบครัวและ/หรือทางเพศ และ (4) อื่นๆ อันเป็น ที่มาของความบอบช้ำหรือความทุกข์ยากของสตรี เหล่านั้นซึ่งสัมพันธ์กับบทบาทของผู้หญิงและครอบครัว และยังสอดคล้องกับองค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2002, online) ที่กล่าวว่าผู้หญิง มีความเสี่ยงจากภัยพิบัติอันเนื่องจากปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรม ที่นอกเหนือไปจากลักษณะของภัยและ สรีระร่างกายเพียงอย่างเดียว

ส่วนเป้าหมายที่ 13 มีมุมมองว่า การลดความเสี่ยง จากภัยพิบัติ (Disaster Risk Reduction [DRR]) ในการบริหารจัดการและการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ รวมทั้งการ จัดทำแผนการป้องกันและบรรเทา สาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2558 พบว่าด้วยข้อจำกัด ทางด้านการประกอบอาชีพ และปัญหาสุขภาพ และ ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศสภาพที่ผู้หญิงต้องมียุทธศาสตร์ทางสังคมในฐานะที่เป็นผู้ดูแล คนในครอบครัว ทำให้ ผู้หญิง ยังเป็นฝ่ายรับ และรอความช่วยเหลือ เมื่อถึง สถานการณ์ภัยพิบัติ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่ ยังมีช่องว่าง ในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการลดความเสี่ยง ด้านภัยพิบัติรวมทั้ง การพัฒนา

พฤติกรรมเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติใน ชุมชน และเมื่อเจาะลึกถึงผลกระทบด้านกายภาพ พบว่า ผลกระทบจากภัยพิบัติการกัดเซาะชายฝั่งที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ยังสัมพันธ์กับความยากจน และทำให้เกิดความยากจนซ้ำซ้อน จนยากที่จะชดเชยทรัพยากร ที่คุณภาพชีวิตที่สูญเสียไป และคาดว่าจะเป็นอย่างนี้ต่อไปในอนาคต

สำหรับประวัติศาสตร์ปาตานีและความยากจน ซ้ำซ้อนในพื้นที่ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะ การปกปิดประวัติศาสตร์อาณานิคมปาตานี เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความยากจนซ้ำซ้อนในพื้นที่แห่งนี้ สอดคล้อง กับแนวคิดของ Bradley, F. R. 2015, pp. 1-212; Syukri, I. (1986, pp. 1-115) Reid et al., (2013, pp. 1-336) และ Puaksom, D. (2008, pp. 71-88) เพราะถึงแม้ว่าจะมีโครงการพัฒนาของรัฐจำนวนมาก ในการแก้ไขปัญหาความยากจน แต่งานวิจัยชิ้นนี้ ค้นพบ ชาวประมงขนาดเล็กที่ยังอยู่ในภาวะความขัดสนและ เผชิญกับความยากลำบากอย่างแสนสาหัส ชาวบ้าน ยังมองว่าการที่หมู่บ้านไม่ได้รับการพัฒนา มาจาก ความไม่จริงใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ละเอียด ไม่ใส่ใจ ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน ทำให้ปัญหา ความยากจนไม่ได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังและจริงใจ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ข้อมูล	ข้อเสนอเชิงนโยบาย	
	นโยบาย	มาตรการ
รัฐธรรมนูญ (2564, น. 68-85) ได้กล่าวถึง ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมยังมีความซับซ้อนและแก้ไขได้ยาก หากสาเหตุของปัญหามาจากสภาวะสงครามและสถานการณ์ภัยพิบัติ	พระราชบัญญัติกฎหมายการศึกษา พ.ศ. 2475 พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548	-ยกเลิกกฎหมายเหล่านี้ และให้ใช้กฎหมายทั่วไป โดยมีกระบวนการยกเลิกอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อปรับสภาพชีวิตของคนในพื้นที่ให้เข้าสู่ภาวะปกติ และเข้าถึงโครงการพัฒนาได้มากขึ้น

ข้อมูล	ข้อเสนอเชิงนโยบาย	
	นโยบาย	มาตรการ
อ้อมใจ วงษ์มณฑา (2562, น. 95-99) ได้ศึกษาผลกระทบของสถานการณ์ความไม่สงบที่มีต่อเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ รวมถึงการประกอบอาชีพของประชาชนเป็นอย่างมาก ปัตตานียังมีกฎหมายพิเศษอีกหลายชิ้นที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ ได้แก่ พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 (มูลนิธิสวนวัฒนธรรม, มูลนิธิสวนวัฒนธรรม, มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม, มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ประเทศไทย, 2554, น. 1-124) พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (รัฐสภา, 2563, ออนไลน์) อันเป็นบริบทที่ซับซ้อนทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ที่มีความพิเศษเนื่องจากเป็นพื้นที่สถานการณ์ความไม่สงบส่งผลกระทบต่อโครงการพัฒนาที่ไม่สามารถปฏิบัติการในพื้นที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ		ภาวะปกติ และเข้าถึงโครงการพัฒนาได้มากขึ้น
จากปัญหาการกีดเซาะชายฝั่งตลอด 70 ปีที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ชาวบ้านหลายคนขึ้นไปทะเลและบอกว่า “ฉโนดของปู่ย่าอยู่ในทะเล” ทำให้ชาวบ้านต้องล่าถอยเข้ามาในแผ่นดิน และไม่สามารถเป็นเจ้าของที่ดินผืนใหม่ได้ ในขณะเดียวกันการถอยร่นเข้าไปอยู่ลึกขึ้นและการแสดงสถานะเป็นเจ้าของที่ดินในที่ใหม่ ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้เนื่องจาก ณ ปัจจุบัน บ้านที่ปลูกใหม่อยู่ในพื้นที่ป่าสงวน	กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกีดเซาะชายฝั่งทะเล และพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484	-ให้สิทธิในการอยู่อาศัยกับชาวประมงพื้นบ้านที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าได้รับผลกระทบจากการกีดเซาะเมื่อต้องถอยร่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่ป่าสงวน เนื่องจากประสบปัญหาในการจัดการและใช้ประโยชน์ในที่ดิน

ข้อมูล	ข้อเสนอเชิงนโยบาย	
	นโยบาย	มาตรการ
การพัฒนานิคมอุตสาหกรรมอาหารฮาลาล การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาพื้นที่เพื่อลดความฟุ่มเฟือย รวมไปถึง การสร้างเมืองต้นแบบ โครงการเมืองต้นแบบ “สามเหลี่ยม มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” (จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) โดยมี ศอ.บต.เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อน เช่น พื้นที่ในอำเภอหนองจิกจังหวัดปัตตานี ให้เป็นเมืองต้นแบบเกษตรอุตสาหกรรม ก้าวหน้าผสมผสาน (ศูนย์อำนวยการบริหาร จังหวัดชายแดนภาคใต้, 2562, ออนไลน์; สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, 2559, ออนไลน์; สำนักงาน ประชาสัมพันธ์จังหวัดปัตตานี, 2560, ออนไลน์) จนภายหลังขยายไปเมือง อุตสาหกรรมที่ 4 คือ อำเภอจะนะ จังหวัด สงขลา ความต้องการในการแก้ปัญหา ความยากจน โดยใช้โมเดลสร้างเมือง อุตสาหกรรม (สำนักงานจังหวัดปัตตานี กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, 2561, ออนไลน์; ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2562, ออนไลน์)	นโยบายการแก้ปัญหาความยากจน โดยการนำโครงการพัฒนา อุตสาหกรรมขนาดใหญ่	-พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในพื้นที่ จากศักยภาพของชุมชน โดยใช้กรอบแนวคิดเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน -ตรวจสอบการเข้าถึงบัตรสวัสดิการ ของรัฐให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ เพิ่มจำนวน เนื่องจากภาวการณ์ อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ทำให้ถูกหัก หัวคิวและถูกเอารัดเอาเปรียบจาก ผู้ค้า
การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัย ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Disaster Risk Management [CBDRM]) (อมรทิพย์ ภาคสุชน, 2558, ออนไลน์) ที่เน้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างเครือข่ายป้องกันและบรรเทา สาธารณภัย รวมทั้งสร้างความตระหนักและ เตรียมความพร้อมของประชาชน หากทว่า ในทางปฏิบัติการมีส่วนร่วมในการจัดการ ความเสี่ยงจากภัยพิบัติยังไม่สามารถเข้าถึง กลุ่มคนเปราะบาง และลักษณะเฉพาะของ ชุมชนที่ติดอยู่กับทะเลและชายฝั่ง	นโยบายการจัดการภัยพิบัติและ กฎหมายด้านภัยพิบัติ	- ส่งเสริมการลดความเสี่ยงจาก ภัยพิบัติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน - สร้างมาตรการเยียวยาที่ ครอบคลุมวิถีชีวิตของประมงทะเล และชายฝั่ง

ข้อมูล	ข้อเสนอเชิงนโยบาย	
	นโยบาย	มาตรการ
จากเดิมที่ชาวบ้านบางตาวา เคยใช้ไฟจากน้ำมันตะเกียงก๊าด และไฟจากไม้ฟืนในป่าโกงกาง ซึ่งไม่มีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อถึงยุคของการพัฒนาที่เริ่มมีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น คือ ค่าไฟฟ้า และค่าน้ำประปา ประมาณเดือนละ 150 บาท ในขณะที่บ้านบางหลังต้องขอพ่วงไฟจากเพื่อนบ้านเนื่องจากสร้างขึ้นใหม่ และไม่มีทะเบียนบ้านทำให้ต้องเสียค่าไฟแพงกว่าถึง 2 เท่า ส่วนน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภคเดิมที่ต้องใช้น้ำในคลอง แต่ภายหลังน้ำไม่ใสและสะอาดเหมือนเช่นในอดีต ส่งผลให้ชาวบ้านต้องใช้น้ำประปา และบ้านที่ไม่มีน้ำประปาจะต้องต่อน้ำประปาจากเพื่อนบ้านเช่นกัน จึงไม่น่าแปลกใจว่าบางบ้านที่ไม่มีเงินจ่ายค่าน้ำประปา จะไม่มีน้ำสะอาดใช้	นโยบายการลดความเหลื่อมล้ำ และแก้ไขปัญหาความยากจน	- รัฐบาลจะต้องทำการสงเคราะห์ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้สวัสดิการค่าน้ำค่าไฟ กระบวนการในการเข้าถึงการรักษาพยาบาล ที่เหมาะสมและเป็นมิตรกับสตรีที่เป็นกลุ่มเปราะบาง
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. (2562, ออนไลน์) ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้ดำเนินการแก้ไขปัญหาความไม่มั่นคงในการที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย คนจนในชุมชนแออัดในเมืองตามโครงการบ้านมั่นคง สร้างความมั่นคงและสิทธิในการครอบครองที่ดินและที่อยู่อาศัย โดยได้มีการดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน มีคณะกรรมการพัฒนาชุมชนมั่นคงในท้องถิ่น ถึงแม้ว่าในชุมชนบางตาวามีคณะทำงานชุดดังกล่าว แต่ด้วยเงื่อนไขที่จะต้องออมเงินเดือนละ 50 บาท ทำให้ชาวบ้านประมงที่อยู่ในเกณฑ์ความยากจนข้ามรุ่นไม่สามารถสะสมเงินออมได้ จึงทำให้คนกลุ่มนี้เข้าไม่ถึงความช่วยเหลือจาก พอช.	กฎหมายบ้านมั่นคง	-ให้ทุกคนที่ไม่สามารถเข้าเกณฑ์การออม ได้รับโอกาสในการพัฒนาความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

ข้อมูล	ข้อเสนอเชิงนโยบาย	
	นโยบาย	มาตรการ
ปี พ.ศ. 2541 มีกฎหมายการจ่ายเงินช่วยเหลือเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำหรือชาวประมงที่ประสบภัยธรรมชาติ พ.ศ. 2541 แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ชาวประมงพื้นบ้าน ทุกลำจะมี “ใบอนุญาต” ให้ใช้เครื่องมือทำการประมง ที่ออกตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 ดังนั้น เมื่อเกิดสถานการณ์ภัยพิบัติ ชาวประมงพื้นบ้านที่ประสบภัยจึงไม่ได้รับการช่วยเหลือและเงินชดเชย...(นอกจากนี้) ความยากจนที่ทำให้ชาวประมงอยู่ในสภาวะการอ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้	กฎหมายประมง	- อำนวยความสะดวกทุกรูปแบบให้ชาวประมงขนาดเล็ก สามารถเข้าถึงสิทธิพื้นฐาน เพื่อให้ไม่ให้อาการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงสิทธิต่างๆ โดยเฉพาะในสถานการณ์ภัยพิบัติ
อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมายถึง บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากหมู่บ้านหรือชุมชนและผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมมาตรฐานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่คณะกรรมการกลางกำหนด และอสม.เป็นคนในชุมชน แต่ทว่าชาวบ้านที่มีความเจ็บป่วยได้รับการดูแลจาก อสม. น้อยมาก เนื่องจาก อสม. ในหมู่บ้านมีศักยภาพจำกัด ทำให้ผู้ป่วยในชุมชนขาดการประสานส่งต่อความช่วยเหลือไปยัง รพ.สต. และโรงพยาบาลใกล้เคียง อสม.	กฎหมายด้านสาธารณสุข -สร้างระบบการตรวจสอบและติดตาม อสม. เพื่อให้เข้าถึงประชาชนกลุ่มเปราะบาง	

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้มาจากโครงการ “ผู้หญิงกับความยากจนข้ามรุ่นในพื้นที่ภัยพิบัติภาคใต้” ซึ่งเป็นโครงการย่อยของโครงการความยากจนข้ามรุ่นในสังคมไทยภายใต้ความท้าทายเชิงโครงสร้าง สนับสนุนทุนวิจัยโดย

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ภายใต้โครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโสของวช. ระหว่างปี 2565-2567 โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร. กนกวรรณ มะโนรมย์ เป็นหัวหน้าชุดโครงการวิจัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กมลรัตน์ ปราโมทย์พันธุ์ และวัชรพงศ์ รติสุขพิมล. (2563, สิงหาคม). เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเลของไทย: กรณีศึกษา นโยบาย ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางทะเลและชายฝั่งของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2546 – พ.ศ. 2561. ใน *Rangsit Graduate Research Conference: RGRC*. (น. 2169-2179). สืบค้นจาก <https://shorturl.at/deP34>
- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2556ก). *ปากบางตาขาว*. สืบค้นจาก <https://bigdata.dmcr.go.th/inner/subdistrict/8626>
- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2556ข). *ป่าชายเลน*. สืบค้นจาก <https://bit.ly/3R5Fw6z>
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กองกฎหมาย. (ม.ป.ป.). *สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550*. สืบค้นจาก <http://law.disaster.go.th/site2/download-src.php?did=11955>
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2565). *เรือประมงพื้นบ้าน*. สืบค้นจาก <https://www.fisheries.go.th/rgm-songkhla/pdf/DomesticFishingVessel.pdf>
- กระทรวงมหาดไทย กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2557). *การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน*. สืบค้นจาก https://www.adpc.net/igo/category/ID780/doc/2015-mqh7Lx-ADPC-DRR_in_Development_Guideline_2014_THAI.PDF
- กระทรวงสาธารณสุข. (2555). *ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ว่าด้วยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน พ.ศ. 2544*. สืบค้นจาก <https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2554/E/033/1.PDF>
- กระทรวงสาธารณสุข กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กองสนับสนุนสุขภาพภาคประชาชนชน. (2557). *ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ว่าด้วยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน พ.ศ. 2555 พร้อมด้วยกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน*. สืบค้นจาก http://phc.moph.go.th/www_hss/data_center/dyn_mod/2580.pdf
- จรัญ ตรีจันทร์งาม. (2557). *บทบาทหญิงชายมุสลิมกับการจัดการทรัพยากรประมงบ้านปากบางตาขาว อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี*. (ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, สาขาพัฒนาสังคม. สงขลา. สืบค้นจาก <https://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2010/9743>
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันวิจัยทรัพยากรทางน้ำ. (2551). *พื้นที่ป่าชายเลน*. สืบค้นจาก <https://bit.ly/3YmxZ6N>
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2563). *กรณีเจ้าแวกเจ็ดหัวเมือง การเริ่มต้นความจริงเกี่ยวกับปัตตานี ด้วยประวัติศาสตร์แห่งการลวง*. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_7276

- ชาคาริยา บิณญูฟู. (2560). พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงขององค์กรปลดปล่อยสหปัตตานีในความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนใต้/ปาตานี. (ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สาขาวิชาความขัดแย้งและสันติศึกษา. สงขลา. สืบค้นจาก <https://kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2016/13121/1/420090.pdf>.
- ฐิตินาถ ภูมิถาวร. (2564). วิถีชีวิตการณของโลกในศตวรรษที่ 21: กรณีความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม. วารสารสังคมวิวัฒน์. 12(2), 68-85.
- ปีปชี นิวิธ ไทย. (2562). พายุปาปิก: รู้อะไรแล้วบ้างเกี่ยวกับพายุนอกฤดูมรสุมรุนแรงที่สุดพัดถล่มอ่าวไทย. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-46744042>
- ปีปชี นิวิธ ไทย. (2566). บัตรประชารัฐ : 5 ปี “บัตรคนจน” ในวันที่ พปชร. หาเสียงเพิ่มเงินเป็น 700 บาท. สืบค้นจาก <https://bbc.in/3y5S4Uw>
- พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550. (2550). สืบค้นจาก https://www.ubu.ac.th/web/files_up/00045f2021030310303371.pdf
- ภาวิดา รังสี และปณณวีร์ หนูประกอบ. (2565). นโยบายการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในประเทศไทย. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 11(2), 465-477.
- มูลนิธิธรรมาธรรม, มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม และมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ประเทศไทย. (2554). กฎหมายพิเศษด้านความมั่นคง ระเบียบ คำสั่ง และแนวปฏิบัติของพนักงานเจ้าหน้าที่. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- รัฐสภา. (2563). การบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้: กรณีศึกษาพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548. สืบค้นจาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=67169&filename=index
- ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า. (2565). ภาพรวมคนจนในปี 2565 อ.หนองจิก ปัตตานี. สืบค้นจาก <https://www.tpmap.in.th/2565/9403>
- วัชร คุณกิตติ, วิจิตร ตรีสอน และสัณฐาน ชยนนท์. (2563). รูปแบบความร่วมมือการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของไทยกับกลุ่มประเทศอาเซียน. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(2), 167-177.
- ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี และปัญญศักดิ์ โสภณวสุ. (2553). Storm Surge: คลื่นพายุหมุนยกซัดฝั่งที่ปัตตานี?. สืบค้นจาก <https://deepsouthwatch.org/th/node/1111>
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2562). ผอ.ศปป.5 กอ.รมน. และคณะ ลงพื้นที่ประชุมติดตามความก้าวหน้า ในโครงการเมืองต้นแบบ “สามเหลี่ยม มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” และด้านผลผลิตการแปรรูปมะพร้าวของบริษัทหนองจิกพัฒนา จังหวัดปัตตานี. สืบค้นจาก <https://www.sbpac.go.th/?p=31303>.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2562). คู่มือกฎหมายบ้านมั่นคง. สืบค้นจาก https://web.codi.or.th/printing_media/20151218-4902/

- สำนักงานจังหวัดปัตตานี กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. (2561). *แผนพัฒนาจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2561-2565*. สืบค้นจาก http://www.pattani2018.pattani.go.th/files/com_news_devpro/202007_818adeba8ea8764.pdf
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดปัตตานี. (2560). *จังหวัดปัตตานี นำร่อง 3 อำเภอ เดินหน้าแก้ปัญหาความเดือดร้อนและความยากจนของพี่น้องประชาชนชาวปัตตานี*. สืบค้นจาก https://thainews.prd.go.th/th/news/print_news/WNSOC6010050010022.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. (2561). *รายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในระดับภาคของประเทศไทย*. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_w3c/ewt_dl_link.php?nid=7787
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *กรอบ. ทหารก่อสร้างเมืองต้นแบบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้*. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=5967&filename=index
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). *(ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13*. สืบค้นจาก <https://www.nesdc.go.th/download/document/Yearend/2021/plan13.pdf>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.ก). *เป้าหมายที่ 13 การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ*. สืบค้นจาก <https://bit.ly/3ZdPDLs>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.ช). *โครงการบ้านมั่นคง*. สืบค้นจาก <https://bit.ly/3R7hFUb>.
- อมรทิพย์ ภาคสุชน. (2558). *การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน*. สืบค้นจาก https://www.rcrc-resilience-southeastasia.org/wp-content/uploads/2019/07/8_2019.06.11-%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%94%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2.pdf.
- อลิสฯ หะสาเมาะ. (2563). จาก “เหยื่อสืบทอด โศกนาฏกรรม” ถึงนายสมชาย นีละไพจิตร” และ “บิลลี่”: การอุ้มหายและการเยียวยาเพื่อการอยู่ ร่วมกันในอนาคต. *วารสารรัฐสมิแล*, 41(1), 71-78.
- อ้อมใจ วงษ์มณฑา. (2562). ผลกระทบจากวิกฤตการณ์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อเศรษฐกิจชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. *วารสารรัฐสมิแล*, 40(1), 95-99.
- อาทิตย์ เทียนศิริ. (2551). *การปลูกฝังความคิดทางการเมืองของผู้ก่อความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนราธิวาส*. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, แผนกวิชาการเมืองการปกครอง. นนทบุรี.

ภาษาอังกฤษ

- Amaratunga, D., Haigh, R., Ginige, K., Amaratunga, D. & Haigh, R. (2009). Mainstreaming Gender in Disaster Reduction: Why and how?. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 18(1), 23-34.

- Austin, K. F., & McKinney, L. A. (2016). Disaster Devastation in Poor Nations: The Direct and Indirect Effects of Gender Equality, Ecological Losses, and Development. *Social forces*, 95(1), 355-380.
- Boonyamanond, S., & Chaiwat, P. (2020). Poverty and Conflict in Thailand's Deep South. *The Economics of Peace and Security Journal*, 15(2), 53-65.
- Bradley, F. R. (2015). *Forging Islamic Power and Place: The Legacy of Shaykh Daud bin 'Abd Allah al-Fatani in Mecca and Southeast Asia*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Bradley, F. R. (2021). Women, Violence, and Gender Dynamics during and after the Five Patani-Siam Wars, 1785–1838. *Itinerario*, 45(3), 345-363.
- Connell, R. W. (1998). Masculinities and Globalization. *Men and Masculinities*, 1(1), 3-23.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. (2nd ed.). Cambridge: Polity Press.
- Demetriades, J. & Esplen, E. (2010). Social Dimensions of Climate Change: Equity and Vulnerability in a Warming World. In Mearns, R. & Norton, A. (Eds.), *The Gender Dimensions of Poverty and Climate Change Adaptation* (pp. 133-143). Washington, DC: The World Bank.
- Dickson-Swift, V., James, E. L., Kippen, S., & Liamputtong, P. (2007). Doing sensitive Research: What Challenges do Qualitative Researchers face?. *Qualitative Research*, 7(3), 327-353.
- Drabek, T. E. (1970). Methodology of Studying Disasters: Past Patterns and Future Possibilities. *American Behavioral Scientist*, 13(3), 331-343.
- Enarson, E., Fothergill, A., & Peek, L. (2007). Gender and Disaster: Foundations and Directions. In Serpe, T., R., *Handbook of Disaster Research*. (pp. 130-146). New York, NY: Springer.
- Enarson, E., & Phillips, B. (2008). *Invitation to a New Feminist Disaster Sociology: Integrating Feminist Theory and Methods*. Retrieved from https://everestdainik.com/wp-content/uploads/2018/08/Invitation_to_a_new_feminist_disaster_so.doc
- Felten-Biermann, C. (2006). Gender and Natural Disaster: Sexualized Violence and The Tsunami. *Development*, 49(3), 82-86.
- Fothergill, A. (1996). Gender, Risk, and Disaster. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 14(1), 33-56.
- Fothergill, A. (1998). The Neglect of Gender in Disaster Work: An Overview of The literature. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 14(1), 11–25.
- Fothergill, A., & Peek, L. A. (2004). Poverty and Disasters in The United States: A Review of Recent Sociological Findings. *Natural hazards*, 32(1), 89-110.

- Hasamoh, A. (2017). *Trauma and Gender in Natural Disaster and Conflict Contexts: a Comparative Study of Aceh, Indonesia and the Deep South of Thailand*. (Doctoral dissertation) James Cook University. Australia.
- Jehwae, A., & Man, S. H. C. (2016). The Problems of Socio-Cultural Community in Patani and Penang: A Comparative Study. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 23 p. 01001). n.p.: EPD Science.
- Perwaiz, Aslam, et al. (2022). *Disaster Risk Reduction in Thailand: Status Report 2020*. Retrieved from <https://www.preventionweb.net/publication/disaster-risk-reduction-thailand-status-report-2020>
- Pittaway, E., Bartolomei, L. & Rees, S. (2007). Gendered Dimensions of The 2004 Tsunami and A Potential Social Work Response in Post-disaster Situations. *International Social Work*, 50(3), 307-319.
- Puaksom, D. (2008). Thai South and Malay North: Ethnic interactions on a Plural Peninsula. In Montesano, M., J. & Jory, P. (Eds.), *Patani Historiography in Contention* (pp. 71-88). Singapore: NUS Press.
- Quarantelli, E. L. (1981). *An Agent Specific Or An All Disaster Spectrum Approach To Socio-Behavioral Aspects of Earthquakes?*. Retrieved from <https://udspace.udel.edu/items/62e8ee9d-545a-4969-aaff-5ed88402b7f1>
- Rahman, M. S. (2013). Climate Change, Disaster and Gender Vulnerability: A Study on Two Divisions of Bangladesh. *American Journal of Human Ecology*, 2(2), 72-82.
- Reid, A., et al. (2013). *Ghosts of The Past in Southern Thailand: Essays on The History and Historiography of Patani*. Singapore: NUS Press.
- Stallings, R. A. (2003). Methods of Disaster Research: Unique or not?. In R. A. Stallings (Ed.), *Methods of Disaster Research* (pp. 21-44). Philadelphia, PA: Xlibris Corporation/ International Research Committee on Disasters.
- Syukri, I. (2005). *History of the Malay Kingdom of Patani*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- The United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (n.d). *Disaster and Gender Statistics*. Retrieved from https://www.unisdr.org/files/48152_disasterandgenderstatistics.pdf
- The World Bank. (2021). *Gender Dynamics of Disaster Risk and Resilience*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/disasterriskmanagement/publication/gender-dynamics-of-disaster-risk-and-resilience>

- United Nations. (n.d). *Disaster Risk Reduction*. Retrieved from <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/disasterriskreduction>
- World Health Organization. (2002). *Gender and Health in Disasters*. Retrieved from http://www.who.int/gender/other_health/genderdisasters.pdf
- Yumarni, T. & Amaratunga, D. (2015). *Resource Capability for Local Government in Mainstreaming Gender into Disaster Risk Reduction: Evidence fFrom Indonesia*. The United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Retrieved from <https://www.unisdr.org/campaign/resilientcities/assets/documents/privatepages/Resource%20capability%20for%20local%20government%20in%20mainstreaming%20gender%20into%20disaster%20risk%20reduction%20evidence%20from%20Indonesia.pdf>